

PREKOMJERNI TURIZAM I NJEGOVI UČINCI NA RAZVOJ TURISTIČKIH DESTINACIJA

Milivojević, Robert

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:709938>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

**Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Diplomski studij Turizam**

**PREKOMJERNI TURIZAM I NJEGOVI UČINCI NA RAZVOJ
TURISTIČKIH DESTINACIJA**

Diplomski rad

Robert Milivojević

Zagreb, rujan, 2019.

**Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Diplomski studij Turizam**

PREKOMJERNI TURIZAM I NJEGOVI UČINCI NA RAZVOJ TURISTIČKIH DESTINACIJA

OVERTOURISM AND ITS IMPACTS ON TOURISM DESTINATIONS' DEVELOPMENT

Diplomski rad

Robert Milivojević, 0067485650

Mentor: Doc.dr.sc. Vanja Krajinović

Zagreb, rujan, 2019.

Sažetak i ključne riječi

Prekomjerni turizam predstavlja jedan od najvećih izazova modernog turizma. Rastući broj turista koji posjećuju turističke destinacije dovodi do niza negativnih posljedica za lokalno stanovništvo i same turiste. Pojava prekomjernog turizma posljedica je velikog broja trendova koji su omogućili jednostavnije i jeftinije putovanje. Snižavanje troškova putovanja, pojava ekonomije dijeljenja, mnogi društveni i politički trendovi te širenje Interneta i društvenih medija osnovni su pokretači razvoja prekomjernog turizma. Prekomjerni turizam i njegovi učinci vidljivi su u sve većem broju turističkih destinacija među kojima su i Barcelona i Dubrovnik, dva grada u kojima se turizam ubrzano razvija već godinama. Cilj ovog diplomskog rada je utvrditi i objasniti najznačajnije učinke prekomjernog turizma na primjeru Barcelone i Dubrovnika, te odrediti njihov utjecaj na budući razvoj ovih destinacija. Temeljita analiza učinaka i promjena koje su u ovim gradovima nastale pokazala je da oba grada osjećaju niz štetnih posljedica prekomjernog turizma. Njegov razvoj u Barceloni i Dubrovniku prouzročio je ekološke probleme, infrastrukturne i ekonomske promjene te značajno smanjio kvalitetu života njihovih stanovnika. Prekomjerni turizam će ovim destinacijama u budućnosti donijeti mnogo novih izazova za čije će savladavanje biti potrebna suradnja svih uključenih dionika.

Ključne riječi: prekomjerni turizam, Barcelona, Dubrovnik, učinci, analiza

Abstract and key words

Overtourism is one of the biggest challenges of modern tourism. Increasing number of tourist arrivals in destinations is leading to numerous negative consequences for the locals and the tourists themselves. The appearance of overtourism is a result of numerous trends that made traveling easier and more affordable. A decrease in travel costs, the emergence of sharing economy, various social and political trends and the widespread use of Internet and social media are the essential drivers of overtourism development. Overtourism and its impacts are evident in a growing number of destinations including Barcelona and Dubrovnik, two cities that have been experiencing accelerated tourism development for years. The aim of this master thesis is to define and explain the most significant impacts of overtourism in Barcelona and Dubrovnik and to determine its role in their future tourism development. A thorough analysis of those impacts and all the changes that have occurred in the two cities implies that both Barcelona and Dubrovnik are experiencing a plethora of detrimental effects caused by overtourism. Its expansion in these two cities has caused environmental problems, infrastructural and economic changes and has dramatically decreased the quality of life for the residents. Overtourism will bring many new challenges for these cities in the future and they can only be overcome with a participation of every stakeholder involved.

Key words: overtourism, Barcelona, Dubrovnik, impacts, analysis

ROBERT MILIVOJEVIĆ

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je DIPLOMSKI RAD
(vrsta rada)
isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, 9.9.2019.

Milivojević
(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Predmet i ciljevi rada.....	1
1.2. Metodologija istraživanja.....	2
1.3. Struktura rada.....	2
2. Pojam i učinci prekomjernog turizma.....	3
2.1. Pojmovno određenje prekomjernog turizma.....	3
2.2. Pojam prihvatnog kapaciteta kao ishodište prekomjernog turizma.....	8
2.3. Prekomjerni turizam kao posljedica masovnog razvoja turizma.....	13
2.4. Analiza trendova koji su utjecali na pojavu prekomjernog turizma.....	15
2.4.1. Snižavanje troškova putovanja.....	15
2.4.2. Pojava ekonomije dijeljenja.....	17
2.4.3. Društveni i politički trendovi.....	21
2.4.4. Internet i društveni mediji.....	23
2.5. Dionici destinacije uključeni u prevladavanje učinaka prekomjernog turizma.....	24
3. Analiza učinaka prekomjernog turizma na odabranim primjerima.....	26
3.1. Analiza Barcelone i Dubrovnika u kontekstu prekomjernog turizma.....	26
3.1.1. Analiza povijesnog razvoja turizma.....	26
3.1.2. Analiza fizičkih pokazatelja razvoja turizma.....	30
3.1.3. Analiza strukture smještajnih kapaciteta.....	33
3.2. Učinci prekomjernog turizma na okoliš.....	37
3.3. Učinci prekomjernog turizma na infrastrukturu.....	40
3.4. Ekonomski učinci prekomjernog turizma.....	42
3.5. Društveni učinci prekomjernog turizma.....	44
4. Krićka analiza učinaka prekomjernog turizma na odabranim destinacijama.....	47
4.1. Specifićnosti pojave prekomjernog turizma u odabranim destinacijama.....	47
4.2. Mogućnosti prevladavanja posljedica prekomjernog turizma.....	48
4.3. Prognoza budućih izazova prekomjernog turizma u odabranim destinacijama.....	49
4.4. Ključna uloga dionika u prekomjernom turizmu.....	50
5. Zaključak.....	52
Popis literature.....	54
Popis tablica.....	63

Popis slika.....	64
Životopis studenta.....	65

1. Uvod

1.1. Predmet i ciljevi rada

Prekomjerni turizam jedna je od najznačajnijih pojava u suvremenom turizmu čiji učinci postaju sve zapaženiji i prepoznatljiviji. Iako je pojam prekomjernog turizma u uporabi tek nekoliko godina, učinci koje opisuje prisutni su u pojedinim turističkim destinacijama već dugi niz godina. Njegov nastanak veže se uz pojavu niza društvenih i turističkih trendova zbog kojih su turistička putovanja sve učestalija, a broj turista koji posjećuju turističke destinacije sve veći. Nova tehnološka otkrića koja su se pojavila u ovom stoljeću omogućila su jeftinija putovanja i približila ih većem broju ljudi te ih istovremeno učinila jednostavnijima za organizaciju i provođenje. Nagli porast broja turista dovodi do različitih negativnih učinaka na turističku destinaciju koje osjeća prvenstveno lokalno stanovništvo, ali sve više i sami turisti. Zbog toga prekomjerni turizam predstavlja veliki izazov razvoju turizma u budućnosti, a poseban će utjecaj imati na njegovu održivost. Ovaj diplomski rad usmjeren je na analizu najvažnijih učinaka prekomjernog turizma, a to su ekonomski i društveni učinci te učinci na okoliš i infrastrukturu, s ciljem utvrđivanja njihovog značaja u razvoju turističkih destinacija te njihove uloge u promjenama kvalitete života njihovih stanovnika.

Analiza navedenih učinaka provedena je na primjerima Barcelone i Dubrovnika, dviju turističkih destinacija koje su u velikoj mjeri suočene s utjecajem i posljedicama prekomjernog turizma. Barcelona je jedna od najpopularnijih europskih turističkih destinacija u kojoj rastući broj turističkih dolazaka dovodi do značajnog pada kvalitete života i sve većeg negodovanja domaćeg stanovništva. Prekomjerni turizam uzrokuje slične probleme i u Dubrovniku, gdje veliki broj stranih posjetitelja stvara ogromni pritisak na staru gradsku jezgru, zbog čega se uvode brojne mjere kojima se njihov broj pokušava ograničiti. Barcelona i Dubrovnik dvije su destinacije koje imaju mnogo sličnosti s obzirom na to da su obje smještene na Mediteranu i raspolažu mnoštvom prirodnih i društvenih resursa koji obogaćuju njihovu turističku ponudu. S druge strane, ove se destinacije po određenim karakteristikama razlikuju, zbog čega su i učinci prekomjernog turizma na njih različiti.

1.2. Metodologija istraživanja

Za potrebe izrade ovog diplomskog rada provedeno je istraživanje s ciljem prikupljanja što većeg opsega informacija vezanih za pojam prekomjernog turizma. Istraživanje je temeljeno na prikupljanju važnih informacija vezanih za pojavu i definiranje pojma prekomjernog turizma, uzroka koji su doveli do njegovog nastanka, učinaka kojim utječe na okolinu te svih drugih relevantnih informacija vezanih za promatrani pojam. S tim ciljem korištene su knjige, znanstveni radovi i članci autora iz područja turizma od kojih su mnogi usmjereni upravo na proučavanje fenomena prekomjernog turizma. Pored toga, korištene su publikacije i izvještaji turističkih organizacija UNWTO-a i WTTC-a te drugih organizacija kao što su UN, UNEP, ICTA i druge. Izvor svih važnih statističkih podataka vezanih za Barcelonu i Dubrovnik su Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske i Španjolski institut za statistiku te službene web stranice tih gradova. Od ostalih izvora informacija treba navesti web stranicu platforme Airbnb,

razne web stranice posvećene turizmu i putovanjima te članke stranih i domaćih news portala. Za pronalazak navedenih izvora korišteni su servisi za pretraživanje znanstvenih radova Google Scholar i Bielefeld Academic Search Engine te internetska tražilica Google.

1.3. Struktura rada

Ovaj diplomski rad podijeljen je u pet poglavlja, a svako od njih sastoji se od nekoliko potpoglavlja. Uvodno poglavlje opisuje glavne osobine promatranog predmeta te navodi temeljni problem rada i njegove glavne ciljeve. Središnji dio rada čine tri poglavlja, od kojih prvo pobliže opisuje promatrani predmet i istražuje uzroke i faktore koji su doveli do njegove pojave i razvoja. Sljedeće poglavlje usmjereno je na analizu njegovih najvažnijih učinaka na odabranim primjerima. Četvrto poglavlje provodi kritičku analizu učinaka promatranih u prethodnom poglavlju te daje prognozu značaja tih učinaka na odabrane primjere u budućnosti. Posljednje poglavlje, zaključak, zaokružuje sva prethodna poglavlja i iznosi temeljne pronalaskeske utvrđene u radu.

2. Pojam i učinci prekomjernog turizma

Prekomjerni turizam i njegova rastuća važnost u suvremenom turizmu posljedica su brojnih faktora koji su prisutni u današnjem društvu. Ovo poglavlje usmjereno je na određivanje koncepta prihvatnog kapaciteta kao ishodišta prekomjernog turizma te analizu najvažnijih trendova koji su utjecali na njegovu pojavu i odredili ključne karakteristike njegovog djelovanja.

2.1. Pojmovno određenje prekomjernog turizma

Pojam „prekomjerni turizam“ posljednjih godina postaje sve učestaliji u medijskim napisima, kao i u svakodnevnom govoru, ali jedinstvena definicija tog pojma još uvijek nije utvrđena. Glavni razlog tome je činjenica da se radi o relativno novom pojmu koji još nije ni postao dijelom poznatih rječnika kao što su Merriam Webster, Oxford i Cambridge Dictionary.¹ Brojni autori ponudili su svoju inačicu definicije prekomjernog turizma, a u budućnosti će se zbog sve većeg značaja prekomjernog turizma njihov broj zasigurno povećati. Jedna od najraširenijih definicija prekomjernog turizma do današnjeg dana je ona Svjetske turističke organizacije (eng. *UNWTO*), prema kojoj je prekomjerni turizam „učinak turizma na destinaciju ili njene dijelove, koji prekomjerno utječe na percipiranu kvalitetu života građana i/ili kvalitetu doživljaja posjetitelja na negativan način“. S druge strane, prema Goodwinu, prekomjerni turizam „opisuje

Kwan C., (2019) *Over · tourism — a new word to be added to the dictionary*, A Medium Corporation, dostupno na: <https://medium.com/fuse-society/over-tourism-a-new-word-to-be-added-to-the-dictionary-a668882d4b5a> (16.7.2019)

Iako je pojam „prekomjerni turizam“ u svakodnevnoj uporabi tek nedavno zaživio, problemi koje opisuje prisutni su već desetljećima. Njihova pojava i rastući značaj potaknuli su brojne autore da počnu proučavati negativan utjecaj turizma na turističke destinacije. Jedan od njih je i G. Doxey koji je 1975. godine predstavio Model indeksa iritacije (*eng. Irritation index*) ili skraćeno Irridex model, koji negativne utjecaje turizma na destinaciju analizira kroz evoluciju odnosa između turista i lokalnog stanovništva. Model Indeksa iritacije spomenutu evoluciju dijeli na četiri faze: 1) *euforija*, 2) *apatija*, 3) *smetnja* i 4) *antagonizam*.² Fazu *euforije* obilježava otvorenost domaćeg stanovništva prema novim posjetiteljima i novim investicijama u njihovu destinaciju, koja se tada još uvijek nalazi u ranijoj fazi razvoja i posjećuje ju manji broj turista.

Međutim, porastom broja posjetitelja i sve većom popularnošću destinacije, započinje faza *apatije* koju karakterizira formalniji odnos između posjetitelja i domaćeg stanovništva te rastuća indiferentnost prema posjetiteljima.³ Kontinuirani razvoj turističke destinacije dovodi do faze *smetnje* u kojoj domaće stanovništvo postaje sve više uzrujano rastućim brojem turista i njihovim ponašanjem te pokazuje zabrinutost zbog njihove snažne prisutnosti. U posljednjoj fazi evolucije, fazi *antagonizma*, odnos između turista i lokalnog stanovništva doživljava svoj vrhunac te prelazi u mržnju i netrpeljivost prema turistima, što u konačnici dovodi do postepenog pada popularnosti turističke destinacije i potrebe za njenim pomlađivanjem.⁴

Osim Doxeya i njegovog Modela indeksa iritacije, utjecaj turizma i rastućeg broja turista na turističku destinaciju opisao je i Richard W. Butler u modelu životnog ciklusa destinacije, odnosno Butlerovom modelu koji je predstavljen 1980. godine. Butlerov model prikazuje evoluciju turističke destinacije kroz šest prepoznatljivih faza: 1) *istraživanje*, 2) *uključenost*, 3) *razvoj*, 4) *konsolidacija*, 5) *stagnacija* i 6) *pad* ili *pomlađivanje*.⁵ Fazu *istraživanja* karakteriziraju niski broj posjetitelja, zanimanje turista za prirodu i kulturu te bliska interakcija s domaćim stanovništvom. U fazi *uključenosti* broj posjetitelja se povećava, turistička destinacija se sve više oglašava, a interakcija između domaćina i gostiju ostaje na visokoj razini. Prve veće promjene u destinaciji vidljive su u fazi *razvoja* kada se broj turista izjednačava ili čak prelazi broj stanovnika u destinaciji, što počinje utjecati na krajolik koji doživljava mnoge promjene. U fazi *konsolidacije* stope rasta broja posjetitelja padaju, dok u fazi *stagnacije* destinacija ostvaruje maksimum svog turističkog kapaciteta što dovodi do niza ekonomskih, ekoloških i društvenih problema te gubitka kvalitete turističkog proizvoda.⁶

Aznan, M., Siti Suriawati, I., (2015) *Tourist-host Interface As Perceived By Local Community At An Ecotourism Destination: A Case Study On Taman Negara National Park (Kuala Tahan)*, Serdang, Universiti Putra Malaysia, str. 3-4

Nguyen, T.T., Nguyen, H.V. (2012) *The Influence of Residents' Perceptions on Their Support for Volunteer Tourism Projects*, Laurea University Of Applied Sciences, Kerava, str. 25

Ibid., str. 26

Nordin, S., Westlund, H., (2009) Social capital and the life cycle model: The transformation of the destination of Åre, *Tourism Review*, Vol. 57, No 3, str. 261

Slika 1: Butlerov model životnog ciklusa destinacije

Izvor: Nordin, S., Westlund, H. (2009), Social capital and the life cycle model: The transformation of the destination of Åre, *Tourism Review*, Vol. 57, No 3, str. 261, prilagodio autor

Nakon završetka faze *stagnacije* turistička destinacija ulazi u jednu od dvije preostale faze: fazu *pada* ili fazu *pomlađivanja*. Pojedine destinacije započeti će fazu *pomlađivanja*, dok će druge ulaskom u fazu *pada* osjetiti negativne učinke koji dolaze s padom broja posjetitelja što će kod njih potaknuti potrebu za naknadnim ulaskom u fazu *pomlađivanja*.⁷

Faze Butlerovog modela i faze Doxeyevog modela indeksa iritacije mogu se promatrati istovremeno na primjeru životnog ciklusa turističke destinacije.

Tablica 1: Učinci turizma na destinaciju; Model indeksa iritacije i Butlerov model

Faze Modela indeksa iritacije	Učinci turizma na destinaciju	Faze Butlerovog modela
Euforija	<ul style="list-style-type: none"> - inicijalna faza razvoja turističke destinacije - neformalni odnosi s posjetiteljima - osjećaj iščekivanja i uzbuđenja kod domaćeg stanovništva 	Istraživanje Uključenost
Apatija	<ul style="list-style-type: none"> - odnosi s posjetiteljima postaju formalniji - turisti počinju predstavljati izvor prihoda i investicija 	Razvoj
Smetnja	<ul style="list-style-type: none"> - rastući broj turista i stranih investicija dovodi do promjene stavova domaćeg stanovništva koji postaju 	Konsolidacija

Bamba, M. (2018) An application of Butler's (1980) Tourist Area Life Cycle to Saly (Senegal), *International Journal for Innovation Education and Research*, Vol 6 No 1, str. 48,49

	sumnjičavi i skeptični prema turizmu	
Antagonizam	<ul style="list-style-type: none"> - netrpeljivost i frustracije prema turistima izražavaju se verbalno i fizički - pristojnost prelazi u antagonizam, turisti su prepoznati kao krivci za probleme 	Stagnacija Pad Pomlađivanje

Izvor: An Introduction To Tourism, *Destination Change Consequences*, dostupno na: <https://anintroductiontotourism.weebly.com/destination-change-consequences.html> (19.7.2019)

Iz ovog prikaza vidljiva je povezanost između oba modela, od kojih svaki na svoj način opisuje promjene koje se događaju u destinaciji tijekom njenog životnog ciklusa. Iako se razlikuju po broju faza, ovi modeli opisuju jednake učinke turizma na turističku destinaciju. Negativne utjecaje turizma nastavili su proučavati Rosenow i Pulsipher koji su 1979. godine definirali tri glavna faktora koji doprinose onome što se danas prepoznaje kao prekomjerni turizam, a to su 1) preveliki broj turista 2) previše štetnih učinaka turista i 3) presnažni učinci turizma. Posljedice prevelikog broja turista često su pogoršane utjecajem izražene sezonalnosti, što dovodi do prenatrpanosti u pojedinim dijelovima turističkih destinacija i manjka prostora za bijeg od gradskih gužva.⁸ Povrh toga, preveliki broj turista dovodi do previše štetnih učinaka kao što su buka, nasrtljivost i drugi oblici uznemiravanja. Presnažni učinci turizma manifestiraju se u rastućoj podređenosti gradova turizmu te uništavanju prirodnih resursa.⁹

Do kraja dvadesetog stoljeća još je nekoliko autora analiziralo negativne učinke turizma i njihov utjecaj na turističke destinacije i živote njihovih stanovnika. Jeremy Boissevain proveo je dio svog života na Malti i proučavao razvoj turizma u toj državi u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. U pedesetim godinama turizam na Malti bio je nerazvijen i temeljio se na posjetima obitelji britanskih vojnika koji su tamo bili stacionirani, no u sljedećim desetljećima turizam postaje sve važniji pokretač gospodarstva te u devedesetim godinama postaje njegov ključan dio. Međutim, razvoj malteškog turizma doveo je do promjena u ponašanju domaćeg stanovništva prema turistima. Maltežani su od ljubaznih domaćina postali nepristojni i grubi prema turistima te često s njima započinjali sukobe, što se može pripisati posljedicama prekomjernog turizma.¹¹ Nadalje, Bosselman, Peterson i McCarthy pisali su o simbiotskom odnosu posjetitelja i domaćina te naglasili važnost upravljanja razvojem turizma te spomenuli temeljne strategije kojima se takvo upravljanje može efikasno izvršiti, a to su strategije usmjerene na kvalitetu, količinu i lokaciju razvoja.¹²

Zaključno, kao glavne karakteristike prekomjernog turizma moguće je izdvojiti preveliki broj turista te njihove štetne učinke, koji se najčešće povećavaju zahvaljujući izraženoj sezonalnosti, što u konačnici dovodi do snažnog nezadovoljstva lokalnog stanovništva.

Kusumah, A.H.G, Nurazizah, G.R. (2016) Tourism destination development model: A revisit to Butler's area life cycle, *Heritage, Culture and Society Research agenda and best practices in the hospitality and tourism industry*, 1st ed, London: CRC Press, str. 33

UNWTO (2018) op.cit., str. 5

of Tourism in a City Context, *Sustainability*, MDPI, str. 2

Goodwin, H., op.cit., str. 2

2.2. Pojam prihvatnog kapaciteta kao ishodište prekomjernog turizma

Prihvatni kapacitet ili kapacitet nosivosti (*eng. carrying capacity*) jedno je od temeljnih ishodišta prekomjernog turizma i održivog razvoja turizma. Pojam prihvatnog kapaciteta u početku se koristio u biologiji za utvrđivanje maksimalne populacije neke vrste koja može preživjeti neodređeno vrijeme u nekom okruženju; primjerice, utvrđivanje najvećeg broja ovaca ili stoke koji se može uzgajati na određenom području bez njegovog narušavanja koje bi onemogućilo daljnji uzgoj. Nakon primjene među različitim vrstama životinja, koncept prihvatnog kapaciteta pronašao je svoju primjenu i među ljudima kako bi se odredio najveći broj ljudi koji mogu istovremeno boraviti na Zemlji, a da pritom ne ugrožavaju vlastiti opstanak.¹³

Važnost prihvatnog kapaciteta i njegove primjene proizlazi iz niza problema s kojima se ljudska populacija nosi, od kojih su najvažniji prenapučenost, ubrzana urbanizacija, efekt staklenika, globalno zatopljenje i oštećenje ozonskog sloja. Prihvatni kapacitet može se koristiti za određivanje granica unutar kojih se ljudski razvoj može ostvarivati, a da prirodni ekosustav istovremeno prevladava sve štetne posljedice koje pritom nastaju.¹⁴

Potreba za prihvatnim kapacitetom u turizmu nastala je zbog spoznaje da se turizam ne može zauvijek razvijati bez dugoročnih štetnih posljedica za prostor u kojem se odvija. Uloga turizma u svjetskom gospodarstvu sve je veća, što potvrđuje istraživanje Svjetskog vijeća za putovanja i turizam prema kojem je sektor putovanja i turizma odgovoran za 10,4 % svjetskog bruto domaćeg proizvoda i 319 milijuna radnih mjesta, odnosno 10% ukupne zaposlenosti u 2018. godini.¹⁵ Trendovi rasta svjetskog turizma prisutni su već desetljećima, a posebno su izraženi zadnjih desetak godina. O ubrzanom razvoju svjetskog turizma svjedoči i podatak Svjetske turističke organizacije prema kojem je broj svjetskih turističkih dolazaka u 2018. godini iznosio 1,4 milijarde te tako dosegao razinu koja je prema prognozama trebala biti ostvarena tek 2020. godine.¹⁶

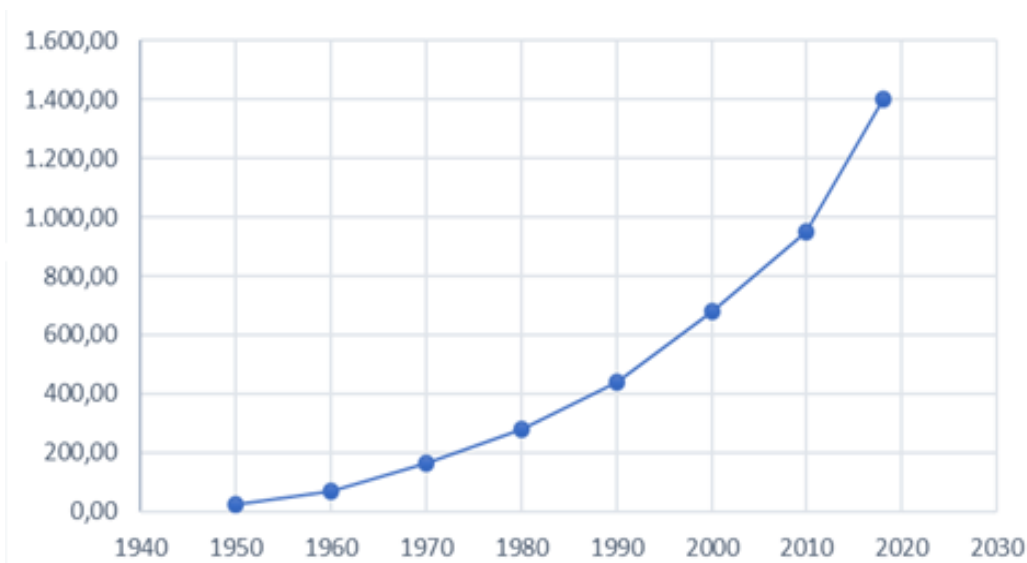
Slika 2: *Međunarodni turistički dolasci 1950.-2018. godine*

Ibid, str. 2

Bosselman, F.P., Peterson, C.A., McCarthy C. (1999) *Managing tourism growth: issues and applications*, Washington, Island Press, str. 1-41

The Sustainable Scale Project (2003) *Carrying Capacity*, dostupno na: <http://www.sustainablescale.org/ConceptualFramework/UnderstandingScale/MeasuringScale/CarryingCapacity.aspx> (21.7.2019)

Famutimi, J.T., Oni Olawusola, F. (2017) Understanding the Concept of Carrying Capacity and its Relevance to Urban and Regional Planning, *Journal of Environmental Studies Vol.3*, str. 1

Izvor: UNWTO, *International arrivals by world region*, dostupno na:
<https://ourworldindata.org/tourism> (21.7.2019), prilagodio autor

Pozitivni trendovi u turizmu trebali bi se nastaviti i u budućnosti s obzirom na to da Svjetsko vijeće za putovanje i turizam predviđa kontinuirani rast broja svjetskih turističkih dolazaka koji bi prema prognozama do 2029. godine trebali iznositi 2.196.090.000.¹⁷

Navedeni turistički rast i širenje turističke aktivnosti u cijelom svijetu sa sobom će donijeti niz negativnih posljedica za turističke destinacije koje će se u budućnosti morati nositi s mnogim problemima koji nastaju zbog prevelikog broja turista. Prekomjerni turizam uzrokuje različite ekonomske i društvene učinke te učinke na infrastrukturu i okoliš. Koncept prihvatnog kapaciteta u turizmu predstavlja jednu od osnovnih ideja za minimiziranje negativnih učinaka prekomjernog turizma i omogućavanje održivog razvoja turizma u budućnosti.

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji prihvatni kapacitet u turizmu pretpostavlja „maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuje turističko mjesto bez neprihvatljivih poremećaja fizičke, ekonomske i sociokulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja”¹⁸. Iako ova definicija u potpunosti opisuje pojam prihvatnog kapaciteta u turizmu, nužno je spomenuti da koncept prihvatnog kapaciteta ne bi trebao sagledavati samo broj turista nego i druge faktore, kao što su: 1) distribucija turista na određenom području, 2) aktivnosti turista, 3) ponašanje turista i 4) stanje turističke infrastrukture.¹⁹

Prema Coccossisu, prihvatni kapacitet u turizmu sastoji se od tri različite komponente:

- 1) *fizičko-ekološka komponenta*,
- 2) *sociodemografska komponenta* i

WTTC (2019) *Travel & Tourism Economic Impact 2019*, London, WTTC, str.1
 UNWTO (2019) *International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts*,
 dostupno na: <https://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts> (21.7.2019)
 WTTC (2019), op.cit., str.5

3) političko-ekonomska komponenta.²⁰

Fizičko-ekološka komponenta obuhvaća sve fiksne i fleksibilne komponente prirodnog okoliša te svu infrastrukturu. Fiksne komponente odnose se na prirodne ekosustave koji se ne mogu lako promijeniti ljudskim djelovanjem. S druge strane, fleksibilne komponente odnose se na vodoopskrbu, opskrbu električnom energijom, odvodnju, promet, zdravstvo te druge komponente čiji se kapacitet može povećati raznim ulaganjima.²¹

Sociodemografska komponenta sadrži sve društvene aspekte neke lokalne zajednice koji su važni za odvijanje turizma i njegov razvoj kao što su, primjerice, radna snaga te identitet zajednice. Za razliku od fizičko-ekološke komponente, kod sociodemografske komponente puno je teže definirati njen najveći kapacitet s obzirom na to da on uvelike ovisi o subjektivnim faktorima pojedinaca.²²

Političko-ekonomska komponenta obuhvaća učinke turizma na lokalnu ekonomsku strukturu i aktivnosti. Opisuje mogućnost destinacije da prihvati turističku funkciju bez narušavanja ostalih ekonomskih aktivnosti.²³ Osim toga, odnosi se na gornju granicu broja turista iznad koje turistička destinacija postaje manje atraktivna, što rezultira smanjenjem turističke potražnje za tom destinacijom.²⁴

Unatoč svim koristima koje proizlaze iz primjene prihvatnog kapaciteta u turizmu, ovaj model ima i određene nedostatke. Prema Castellani i Sala (2012), četiri su temeljne mane primjene prihvatnog kapaciteta u turizmu:

- 1) Turističke destinacije su kompleksni sustavi koji se sastoje od niza subjektivnih i objektivnih varijabli;
- 2) Određivanje maksimalnog broja turista koristeći koncept prihvatnog kapaciteta sa sobom bi trebalo nositi i mogućnost ograničavanja broja posjeta u nekoj destinaciji, što je u praksi rijedak slučaj. U suprotnome prihvatni kapacitet je samo teorijski model;
- 3) Ukupni razmjer učinaka turističkih aktivnosti na nekom području ne ovisi samo o broju turista, nego i o njihovom ponašanju te karakteristikama lokalne ponude;
- 4) Turističke destinacije imaju više od jednog prihvatnog kapaciteta, a oni ovisi i o drugim faktorima, a ne samo o prirodnim resursima. Zbog toga mnogi autori predlažu promjenu naglaska s određivanja konkretnog broja na definiranje onih promjena koje se smatraju prihvativima.

Carić, H., Klarić, Z. (2011) *Istraživanja prihvatnog kapaciteta – međunarodna i hrvatska iskustva*, u Čorak, S. (ur.), *Izazovi upravljanja turizmom*, Zagreb, Institut za turizam, str. 107

Milano, C. (2017) *Overtourism and Tourismphobia: Global trends and local contexts*, Barcelona: Ostelea School of Tourism & Hospitality, str. 35

Coccosis, H., (2001) *Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations*, Athens, University of the Aegean, str. 13

Ibid, str. 13

Biodiversity (2002), *Assessing carrying capacity*, dostupno na: https://www.biodiversity.ru/coastlearn/tourism-eng/tools_acc.html (23.7.2019)

S ciljem unaprjeđivanja ideje prihvatnog kapaciteta u turizmu i lakšeg upravljanja prekomjernim turizmom razvijeno je nekoliko metoda. Jedna od najpoznatijih je metoda granica prihvatljivih promjena (*eng. limits of acceptable change*), koja se primjenjuje za definiranje granice koja određuje maksimalne dopustive promjene koje nastaju kao posljedica turističkih aktivnosti.²⁵ LAC metoda temelji se na pretpostavci da je svaka promjena prirodna i neizbježna posljedica ljudskog djelovanja neovisno o tome radi li se o prirodnoj promjeni ili promjeni u okolišu. Prihvaćanjem ove metode mijenja se stajalište prihvatnog kapaciteta koje se temelji na pitanju „Koliko je previše?“ te ono sada glasi „Koliko je promjena prihvativa?“²⁶. Prema Stankeyju *et al* ., primjena LAC metode sastoji se od devet koraka:

- 1) Identificiranje problema
- 2) Definiranje i opisivanje optimalnih klasa
- 3) Odabir pokazatelja resursa i društvenih uvjeta
- 4) Sastavljanje popisa postojećih resursa i društvenih uvjeta
- 5) Određivanje standarda za resurse i društvene pokazatelje za svaku optimalnu klasu
- 6) Identificiranje alternativne raspodjele optimalnih klasa
- 7) Identificiranje akcija upravljanja za svaku alternativu
- 8) Vrednovanje i odabir preferirane alternative
- 9) Implementacija akcija i nadziranje uvjeta

Metoda osiguranja iskustva posjetitelja i zaštite resursa (*eng. Visitor Experience and Resource Protection VERP*) je metoda koja je usmjerena na učinke broja posjetitelja na prirodne resurse i okoliš te iskustvo samih posjetitelja. Osmišljena je za primjenu u nacionalnim parkovima, a nastala je kao modifikacija LAC metode s dodatnim inicijalnim korakom u procesu planiranja čija je svrha identifikacija značaja parka, osnovnih resursa i vrijednosti te željenih budućih uvjeta.²⁷

Unatoč tome što koncept prihvatnog kapaciteta ima čvrstu teorijsku osnovu i predstavlja poseban način za postizanje održivog razvoja turizma, njegova primjena nije u potpunosti zaživjela, ponajviše zbog svoje kompleksnosti i prevelike usmjerenosti prema brojevima te baziranju na pretpostavkama koje se u stvarnom životu ne ostvaruju svaki put.

Castellani, V., Sala, S., Pitea, D. (2007) A new method for tourism carrying capacity assessment, *WIT Transactions on Ecology and the Environment, Vol 106*, WIT Press, str.366

Castellani, V., Sala, S.,(2012) Carrying Capacity of Tourism System: Assessment of Environmental and Management Constraints Towards Sustainability, *Visions for Global Tourism Industry -Creating and Sustaining Competitive Strategies, Dr. Murat Kasimoglu (Ed.)*, InTech, str. 298

Komsary, K.C. (2018) *Limits of acceptable change as tool for tourism development sustainability in Pangandaran West Java*, IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, str. 2

2.3. Prekomjerni turizam kao posljedica masovnog razvoja turizma

Iako se u svakodnevnom govoru pojmovi „masovni turizam“ i „prekomjerni turizam“ često koriste kao sinonimi, njihovo značenje nije jednako. Prema Sezgin i Yolal, „pojam masovni turizam koristi se za unaprijed organizirane ture namijenjene grupama ljudi koje zajedno putuju s nekom zajedničkom svrhom (rekreacija, razgledavanje, itd.), najčešće u organizaciji turističkih profesionalaca“²⁸. Takva organizacija turizma omogućila je veću dostupnost turističkih putovanja većem broju ljudi, što je rezultiralo i većim brojem ostvarenih turističkih putovanja, zbog čega je turizam poprimio karakteristike masovnosti. Masovnost turizma u nekim turističkim destinacijama kao što je, primjerice, Pariz ne predstavlja problem, a povećani broj turista ne utječe negativno na odvijanje turističkih aktivnosti niti na ostale aspekte života u tim destinacijama. Međutim, pojedine destinacije nisu u stanju nositi se s masovnošću turizma i zbog toga postaju žrtvama prekomjernog turizma.²⁹

Neovisno o tome kako se pojedina destinacija prilagodila masovnom turizmu, njegov utjecaj na pojavu prekomjernog turizma je neosporiv. Masovni turizam počeo se razvijati krajem Drugog svjetskog rata potaknut brojnim tehnološkim, kulturnim, političkim, ekonomskim i društvenim promjenama koje su se u tom razdoblju događale. Jedno od najvažnijih tehnoloških otkrića iz tog razdoblja je zrakoplov Boeing 707 čija je pojava 1958. godine označila početak novog doba u zračnom prijevozu.³⁰ Boeing 707 prvi je uspješni komercijalni zrakoplov na mlazni pogon, čija je uporaba omogućila veće brzine i dalji domet te otvorila mogućnosti za daleka putovanja. Zahvaljujući tome, mnoge udaljene destinacije postale su lako dostupne, što se posebno odnosi na otoke za čiji posjet više nije bilo potrebno koristiti više od jednog prijevoznog sredstva.³¹ Zrakoplovna industrija nastavila se razvijati i u sljedećim godinama te je njen uspon omogućio prijevoz većeg broja putnika i sve jeftinije letove. Još jedna važna tehnološka inovacija iz tog razdoblja su kreditne kartice i putnički čekovi. Njihova pojava učinila je putovanja bezbrižnijima za putnike jer su se zahvaljujući njima mogli osjećati sigurnije u slučaju krađa ili gubitka novca. Od važnijih tehnoloških inovacija koje su zaslužne za razvoj masovnog turizma treba spomenuti i kompjuterske rezervacijske sustave (*eng. Computer reservation systems-CRS*) koji su pojednostavili i poboljšali upravljanje informacijama u hotelima i zrakoplovnim kompanijama.³²

Period nakon završetka Drugog svjetskog rata karakterizirala je i povećana potražnja za turističkim putovanjima koja je bila potencirana pojavom plaćenih godišnjih odmora te porastom dohotka, raspoloživog slobodnog vremena te mnogobrojnim novonastalim prilikama za međunarodna putovanja. Povećana potražnja za turističkim putovanjima potaknula je turooperatore na uvođenje novog proizvoda na turističkom tržištu, paket aranžmana, koji je

Fefer, J., (2018) Understanding the Perceived Effectiveness of Applying the Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework for Recreation Planning: A Multi-Case Study in U .S. National Parks, *The Qualitative Report*, str.1563

McCool, S., Lime, D. (2009) Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?, *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 9, No. 5, str. 385-386

Sezgin, E., Yolal, M. (2012) Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, *Visions for Global Tourism Industry - Creating and Sustaining Competitive Strategies*, Dr. Murat Kasimoglu, InTech, str.73

Koens, K., Postma, A., Papp, B., op.cit., str. 9

Taiminen, S.(2018) *The negative impacts of overtourism on tourism destination from environmental and socio-cultural perspectives*, Degree Thesis, Arcada, str. 10

bazirajući se na principu ekonomije razmjera omogućio masovnost putovanja zbog nižih cijena za turiste.³³ Utjecaj turoperatora na nastanak masovnog turizma očituje se i u provedenim vertikalnim i horizontalnim integracijama. Horizontalna integracija između više turoperatora ponovno je iskoristila prednosti ekonomije razmjera i time uvelike povećala njihovu produktivnost i dodatno snizila cijene turističkih putovanja. S druge strane, vertikalna integracija turoperatora s hotelima, turističkim agencijama i zrakoplovnim kompanijama turoperatorima je osigurala kontrolu nad svim važnim komponentama svojeg proizvoda te njihovu standardizaciju, čime je poboljšana kvaliteta i u konačnici zadovoljstvo potrošača.³⁴

Svi navedeni preduvjeti za razvoj masovnog turizma doveli su i do njegove globalizacije koja je započela u osamdesetim godinama prošlog stoljeća. Do tada je masovni turizam bio prisutan pretežito u Europi, najviše na Mediteranu, a kasnije započinje njegovo širenje na nove turističke destinacije kao što su, primjerice, Tajland i druge azijske države.³⁵

2.4. Analiza trendova koji su utjecali na pojavu prekomjernog turizma

Ishodišna točka za analizu u ovom radu bili su pojmovi prihvatnog kapaciteta i razvoja masovnog turizma. Premda je njihova važnost za prekomjerni turizam neosporna, postoji još mnoštvo različitih faktora koji su zaslužni za pojavu prekomjernog turizma i njegov razvoj. Najvažniji od njih su snižavanje troškova putovanja, pojava ekonomije dijeljenja, društveni i politički trendovi te internet i društveni mediji.

2.4.1. Snižavanje troškova putovanja

Jedan od najvažnijih faktora za nastanak i dinamični razvoj prekomjernog turizma zasigurno je snižavanje troškova putovanja. Snižavanje troškova putovanja omogućilo je jeftinija turistička putovanja i povećalo njihovu dostupnost većem broju ljudi, od kojih su mnogi do toga trenutka rijetko putovali ili nisu putovali uopće. Najznačajnije sniženje troškova ono je u zračnom prijevozu s obzirom na činjenicu da je to najkorišteniji oblik putovanja na globalnoj razini. Prema istraživanju Svjetske turističke organizacije godine 2017. čak je 57% putnika putovalo upravo zračnim prijevozom.³⁶

Glavni razlog za značajno sniženje troškova putovanja zračnim prijevozom je nagli porast važnosti niskobudžetnih zračnih kompanija, koji je započeo u prethodnom desetljeću i u vrlo kratkom roku rezultirao zauzimanjem zapaženog udjela tržišta zračnog prijevoza. Godine 2009. ukupan broj zrakoplova u vlasništvu niskobudžetnih zračnih kompanija iznosio je 2900, a godine 2019. taj broj se popeo na čak 6000, dok je ukupni broj niskobudžetnih zračnih kompanija porastao na 100.³⁷ Korištenje usluga niskobudžetnih zračnih kompanija osobito je poraslo u europskim zemljama, gdje se takav oblik zračnog prijevoza sve više koristi i za domaće i za

Nebbs, A., (2018) *60 years of the Boeing 707 – the plane that changed the world*, South China Morning Post, dostupno na: <https://www.scmp.com/magazines/postmagazine/travel/article/2153781/60-years-boeing-707-plane-changed-world> (27.7.2019)

Sezgin, E., Yolal, M., op.cit., str.77

Ibid., str.83

Ibid., str.84-85

Taiminen, S., op.cit., str. 11

međunarodne letove. U Ujedinjenom Kraljevstvu udio niskobudžetnih zračnih kompanija u ukupnom kapacitetu međunarodnih letova u razdoblju od 2002. godine do 2017. porastao je s 23% na 57%. U istom vremenskom razdoblju u Italiji taj udio je porastao s 10% na 55%, a u Španjolskoj s 9% na 56%.³⁸ Postoji nekoliko razloga zašto su niskobudžetne zračne kompanije ostvarile tako osjetan napredak u relativno kratkom vremenu. Prije svega, treba istaknuti njihovu potpunu podređenost potrošaču i njegovim potrebama. Niskobudžetne zračne kompanije identificirale su najvažnije potrebe putnika u zračnom prijevozu i utvrdile na što su oni spremni izdvojiti svoj novac. Nadalje, uočile su važnost rezanja troškova i maksimiziranja učinkovitosti kako bi ostvarile konkurentsku prednost, zbog čega su danas glavni pokretač promjena u zrakoplovnoj industriji.³⁹

Osim nižih cijena zrakoplovnih karata, pojava niskobudžetnih zračnih kompanija potrošačima je donijela i veću fleksibilnost prilikom putovanja. Za razliku od tradicionalnih zračnih kompanija, niskobudžetne omogućuju veći broj letova iz manjih, lokalnih zračnih luka čime svojim putnicima štede vrijeme koje bi inače bilo potrebno za presjedanje ili korištenje dodatnog prijevoznog sredstva. Osim toga, niskobudžetne zračne kompanije putnicima daju više mogućnosti za ostvarivanje kratkih odmora u gradovima, tzv. *city break putovanja*, za razliku od tradicionalnih zračnih kompanija koje se najčešće povezuju s klasičnim, dvotjednim odmorima na obali.⁴⁰ Značaj niskobudžetnih letova za putovanja trebao bi se nastaviti i u budućnosti s obzirom na to da niskobudžetne zračne kompanije svoj razvoj sve više usmjeravaju prema međunarodnim letovima. S tim ciljem fokusiraju se na dugačke niskobudžetne letove koji će putnicima omogućiti daleka putovanja uz razumnu cijenu.⁴¹

Od ostalih prijevoznih sredstava koja utječu na razvijanje prekomjernog turizma vrijedi spomenuti kruzere, koji postaju dostupniji širem broju ljudi zbog nižih cijena putovanja koja sadrže takav oblik prijevoza. Moderni kruzери su sve veći te je njihov kapacitet u porastu zbog čega pojedine kruzerske kompanije snižavaju svoje cijene i time povećavaju potražnju za putovanjima.⁴² Na niže cijene kruzerskih putovanja utječe i rastući broj niskobudžetnih kruzerskih kompanija kao što su Princess Cruises, Holland America Line i Norwegian Cruise Line.

UNWTO (2018), *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*, UNWTO, Madrid, str. 3

CAPA (2019) *LCCs: global market share gains led by emerging markets*, dostupno na:

HYPERLINK "<https://centreforaviation.com/analysis/reports/lccs-global-market-share-gains-led-by-emerging-markets-459927>" <https://centreforaviation.com/analysis/reports/lccs-global-market-share-gains-led-by-emerging-markets-459927> (28.7.2019)

Massy-Beresford, H. (2018) *More Growth Ahead For European LCCs*, dostupno na: HYPERLINK "<https://aviationweek.com/commercial-aviation/more-growth-ahead-european-lccs>" <https://aviationweek.com/commercial-aviation/more-growth-ahead-european-lccs> (28.7.2019)

ICAO, *Low Cost Carriers (LCCs)*, dostupno na: HYPERLINK "<https://www.icao.int/sustainability/Pages/Low-Cost-Carriers.aspx>" <https://www.icao.int/sustainability/Pages/Low-Cost-Carriers.aspx> (28.7.2019)

Graham, A., Papatheodorou, A., Forsyth, P. (2008) *Aviation and Tourism: Implications for Leisure Travel*, Aldershot: Ashgate, str. 109, 110

2.4.2. Pojava ekonomije dijeljenja

Osim snižavanja troškova putovanja, jedan od najvažnijih pokretača prekomjernog turizma je i pojava fenomena ekonomije dijeljenja. Matofska definira ekonomiju dijeljenja kao „pojam koji označava socioekonomski ekosustav koji se temelji na dijeljenju ljudskih, fizičkih i intelektualnih resursa. Sastoji se od zajedničkog kreiranja, proizvodnje, distribucije, trgovine i potrošnje dobara i usluga od strane različitih ljudi i organizacija.“⁴³ Ekonomija dijeljenja oslanja se na uporabu modernih tehnologija u svrhu provođenja zamjene dobara ili usluga između dvije strane, a temelji se na postojanju nedovoljno iskorištenih vještina ili imovine. S ciljem povećanja iskorištenosti i pronalaženja novih funkcija takvim vještinama i takvoj imovini, oni se nude potencijalnim potrošačima po cijenama nižim od onih koje bi inače plaćali za primanje takvih usluga. Razmjena dobara odvija se na posebnim dijeljenim tržištima, a najčešće se radi o *peer-to-peer* aplikacijama, odnosno aplikacijama koje povezuju dva ili više korisnika koji se nalaze u ravnopravnom položaju.⁴⁴

Ekonomija dijeljenja svoju primjenu nalazi u prijevozu, iznajmljivanju smještaja, kupnji različite robe, pružanju različitih usluga i mnogim drugim oblicima, no stvarni raspon njene primjene nemoguće je ograničiti zbog toga što svakodnevno nastaju nove ideje za njenu uporabu. Korištenje ekonomije dijeljenja ima niz prednosti, zbog čega bi u budućnosti njena primjena trebala postati još više raširena. Osim očitih ekonomskih prednosti njenog korištenja, ekonomija dijeljenja ima i pozitivan društveni učinak s obzirom na to da potiče inovativnost, stvaranje novih društvenih kontakata, zajedništvo i socijalnu koheziju. Ekonomija dijeljenja ima pozitivan učinak i na okoliš, a on se odražava u vidu smanjenja štetnih učinaka poput onečišćenja.

Ekonomija dijeljenja svoju je primjenu pronašla i u turizmu te ona sve više utječe na odvijanje turističkih aktivnosti i potiče promjenu navika u ponašanju turista. Prema Cesarani⁴⁵ nekoliko je glavnih pokretača primjene ekonomije dijeljenja u turizmu, a to su:

- 1) Financijska kriza
- 2) Digitalna plaćanja
- 3) Prihvatanje pametnih telefona
- 4) Kultura zajednice
- 5) Uspjeh AirBnB-a

Research Centre for Coastal Tourism (2012), *Cruise Tourism: From a broad perspective to a focus on Zealand*, Research Centre for Coastal Tourism, str. 11

Wade, R. (2019) *Cheapest cruise lines for 2019 Caribbean cruises – 12 lines ranked by price*, dostupno na: "https://www.priceoftravel.com/2819/cheapest-cruise-lines-for-caribbean-cruises-13-lines-ranked-by-price/#3_8211_Norwegian_Cruise_Line" https://www.priceoftravel.com/2819/cheapest-cruise-lines-for-caribbean-cruises-13-lines-ranked-by-price/#3_8211_Norwegian_Cruise_Line (28.7.2019)

Matofska, B. (2017) *The Sharing Economy*, Culturehive, dostupno na: **HYPERLINK "** <https://www.culturehive.co.uk/resources/the-sharing-economy/>" <https://www.culturehive.co.uk/resources/the-sharing-economy/> (28.7.2019)

Financijska kriza potaknula je brojne turiste da zbog manjeg raspoloživog dohotka promijene svoje ponašanje i da više razmišljaju o vlastitoj potrošnji prilikom planiranja turističkih putovanja. Kao rezultat toga, potrošači u turizmu počeli su uzimati u obzir jeftinije alternative prilikom odabira prijevoza, smještaja, trgovina i restorana. Zahvaljujući ekonomiji obujma i njenoj primjeni u turizmu mnogi od njih pronašli su povoljnije opcije.

Uvođenje digitalnog plaćanja omogućilo je digitalni prijenos novca između dviju fizičkih osoba, što je olakšalo postupak razmjene dobara i naplate usluga. Ovaj oblik plaćanja izrazito je popularan među potrošačima zbog svoje jednostavnosti, praktičnosti i sigurnosti u odnosu na tradicionalne oblike plaćanja poput novca i kreditnih kartica.

Nadalje, prihvaćanje pametnih telefona prvenstveno među mlađim osobama, ali i među starijima, znatno utječe na učestalost korištenja ekonomije dijeljenja. Zbog njihove rastuće rasprostranjenosti i uporabe mnoštvo novonastalih poslovnih modela orijentira se na pristup poslovanja koji naglašava uporabu upravo pametnih telefona.

Ekonomija dijeljenja svoj uspjeh uvelike duguje razvoju i jačanju kulture zajednice što je izravna posljedica popularizacije društvenih mreža. Društvene mreže stvorile su osjećaj zajedništva između svojih korisnika te su poslužile kao nužan preduvjet za stvaranje povjerenja. Jedan od ključnih pokretača ekonomije dijeljenja je i ostvareni uspjeh Airbnb-a, popularne platforme za iznajmljivanje smještaja, čiji je procvat potaknuo razvoj i drugih platformi ekonomije dijeljenja. Airbnb je online tržište koje spaja ljude koji žele iznajmiti svoj stan s ljudima koji žele u njemu određeno vrijeme boraviti. O njegovom uspjehu i raširenosti najviše svjedoči činjenica da je Airbnb trenutno dostupan u više od 81 000 gradova i 191 državi diljem svijeta.⁴⁶ Airbnb je osnovan 2008. godine u San Franciscu u Sjedinjenim Američkim Državama kada su njegova dva osnivača odlučila svoj dnevni boravak pretvoriti u smještajni prostor i gostima osigurati doručak sljedeće jutro. Poslovni model Airbnb-a je vrlo jednostavan i sastoji se od tri elementa: domaćina, gostiju i smještajnog objekta.⁴⁷ Za domaćina Airbnb predstavlja jednostavan izvor prihoda ostvarenog na temelju vlastite imovine, koji ne zahtijeva previsoka ulaganja. S druge strane, Airbnb za gosta predstavlja povoljniju smještajnu alternativu od hotela i nekih drugih oblika smještaja.

Osim niže cijene smještaja, prednosti Airbnb-a u odnosu na hotele očituju se i u većem smještajnom prostoru koji je najčešće opremljen istom opremom koju gost ima kod kuće što olakšava dnevne aktivnosti. Za razliku od hotela, Airbnb svojim gostima nudi mogućnost da žive poput lokalnog stanovništva i da budu odvojeni od ostalih turista i tako dožive drugačije iskustvo od onog na koje su navikli.⁴⁸ Navedene prednosti potaknule su velik broj ljudi da turistička putovanja temelje na smještaju u Airbnb-u, rezultirajući naglim porastom njegove ukupne ponude koja je u 2019. godini premašila broj od 6 milijuna smještajnih jedinica. Tolika količina smještajnih jedinica učinila je Airbnb najvećim globalnim ponuđačem smještaja, s obzirom na

Miller, D. (2019) *The Sharing Economy and How it Is Changing Industries*, The Balance SMB, dostupno na: [HYPERLINK "https://www.thebalancesmb.com/the-sharing-economy-and-how-it-changes-industries-4172234"](https://www.thebalancesmb.com/the-sharing-economy-and-how-it-changes-industries-4172234) <https://www.thebalancesmb.com/the-sharing-economy-and-how-it-changes-industries-4172234> (28.7.2019)

Cesarani, M., Nechita, F., (2017) *Tourism and the Sharing Economy. An Evidence from Airbnb Usage in Italy and Romania*, *SYMPHONYA Emerging Issues in Management*, n. 3, str. 36-37

Folger, J.(2019) *Airbnb: Advantages and Disadvantages*, dostupno na: ["https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/032814/pros-and-cons-using-airbnb.asp"](https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/032814/pros-and-cons-using-airbnb.asp) <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/032814/pros-and-cons-using-airbnb.asp> (30.7.2019)

Činjenicu da šest vodećih svjetskih hotelskih grupacija zajedno raspolaže brojem soba koji je manji od ponude Airbnb-a.⁴⁹

Veći broj raspoloživih kreveta koji se mogu unajmiti po cijenama nižim od onih u hotelima jedan su od razloga zbog koji se Airbnb može smatrati jednim od ključnih faktora koji su doprinijeli pojavi prekomjernog turizma. Airbnb je doveo do povećanja ukupnog smještajnog kapaciteta turističkih destinacija i time osigurao nužan preduvjet za razvoj prekomjernog turizma. Pored toga, gosti koji koriste Airbnb za pronalazak smještaja, u tom smještaju borave dulje nego gosti u hotelima, što dodatno povećava negativne učinke prekomjernog turizma.

Tablica 2: *Prosječno trajanje boravka hotelskih i Airbnb gostiju u gradovima svijeta*

Grad	Prosječno trajanje boravka u danima-hotel	Prosječno trajanje boravka u danima-Airbnb
San Francisco	3,5	5,5
New York	3,9	6,4
Amsterdam	1,9	3,9
Berlin	2,3	6,3
London	3,1	4,6

Izvor: Airbnb, *Airbnb Economic Impact*, dostupno na: [HYPERLINK "https://blog.atairbnb.com/economic-impact-airbnb/"](https://blog.atairbnb.com/economic-impact-airbnb/) <https://blog.atairbnb.com/economic-impact-airbnb/> (1.8.2019)

2.4.3. Društveni i politički trendovi

Osim dosad navedenih trendova, posebno izražen utjecaj na pojavu prekomjernog turizma imali su mnogobrojni društveni i politički trendovi koji su prisutni u 21. stoljeću. Jedan od najvažnijih društvenih trendova koji oblikuje turistička kretanja, pa tako i prekomjerni turizam, je rast i jačanje srednje klase u cijelom svijetu. Rastuća važnost srednje klase i njen povećani udio u ukupnoj strukturi društva rezultirali su većim brojem ljudi koji raspolažu dovoljnom količinom financijskih sredstava i slobodnog vremena potrebnih za sudjelovanje u turističkim kretanjima. Jačanje srednje klase posebno je izraženo u azijskim zemljama u kojima se broj stanovnika koji pripadaju srednjoj klasi popeo na 1,5 milijarde, čime je turistička potražnja u tim zemljama doživjela ogroman uzlet. U nadolazećih dvadeset godina rast srednje klase, prvenstveno u Aziji,

Uz jačanje srednje klase, jedan od najvažnijih društvenih trendova koji utječu na prekomjerni turizam je porast broja stanovnika u svijetu. Prema istraživanju Ujedinjenih Naroda, svjetska populacija svake se godine povećava za 83 milijuna, a 2050. godine trebala bi doseći 9,8 milijardi.⁵⁰ Povećani broj stanovnika u kombinaciji sa sve izraženijom srednjom klasom u budućnosti će stvoriti snažne preduvjete za još veći rast turističke potražnje. Porastu svjetskog stanovništva treba pridodati i sve naglašeniji trend starenja stanovništva. Prema istraživanju Ujedinjenih Naroda, udio stanovnika starijih od 60 godina u ukupnoj svjetskoj populaciji je 2015. godine iznosio 901 milijuna, što je porast od 48% u odnosu na 2000. godinu kada ih je bilo 607 milijuna. Do 2030. godine broj ljudi starijih od 60 godina trebao bi porasti za 56%, a do 2050. godine njihov broj bi se trebao udvostručiti u odnosu na 2015. godinu i iznositi 2,1 milijardi.⁵¹ Na temelju tih pokazatelja može se zaključiti kako će u budućnosti i starija populacija biti sve važniji faktor u formiranju turističke potražnje, pogotovo kada se u obzir uzmu ključne karakteristike tog segmenta potrošača. Naime, stariji stanovnici raspolažu većom količinom slobodnog vremena u odnosu na stanovnike drugih dobnih skupina te posvećuju čak 40% više slobodnog vremena turizmu i rekreaciji.⁵² Pripadnici *baby boom* generacije, odnosno osobe rođene u vremenskom razdoblju između 1946. i 1964. godine, zdraviji su, aktivniji, raspolažu većom količinom financijskih sredstava i imaju veću želju za putovanjem za razliku od svojih prethodnika. Osim većih želja i potreba za putovanjem, stariji stanovnici sve više razvijaju posebne interese i motive vezane za turistička putovanja, koja više nisu vezana isključivo za pasivni odmor, nego obuhvaćaju i oblike turizma koji su popularni među mlađim dobnim skupinama.⁵³

Politički trendovi i događaji oduvijek su imali važan utjecaj na turizam i često su oblikovali intenzitet i smjer turističkih kretanja. Političke krize, nemiri i teroristički napadi u nekoj zemlji stvaraju dojam nedostatka sigurnosti zbog čega turisti takve zemlje uglavnom izbjegavaju. Međutim, učinak takvih događaja može biti toliko snažan da se osjeća i u drugim zemljama u regiji i time utječe i na njihov receptivni turizam. U takvim slučajevima dolazi do značajnih promjena u turističkoj potražnji s obzirom na to da turisti pronalaze alternativne turističke destinacije koje smatraju sigurnijima. Najbolji primjer za to su teroristički napadi u New Yorku

Ratanawaraha, A., Pritchard, A. (2012) All Aboard Growing Middle-Class Tourism in Southeast Asia, *Trendnovation Southeast Iss. 20*, Bangkok, Noviscape Consulting Group, str. 3

Kharas, H., Gertz, G. (2010) *The New Global Middle Class: A Cross-Over from West to East*, Washington, Wolfensohn Center for Development at Brookings, str. 6

United Nations (2017) *World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100*, UN Department of Economic and Social Affairs, dostupno na: HYPER"<https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>" <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html> (3.8. 2019)

United Nations (2015) *World Population Ageing 2015*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York, str. 9

11. rujna 2001. nakon kojih su turisti privremeno prestali posjećivati SAD, dok su europske destinacije poput Rusije, Poljske i Češke ostvarile nagli porast broja turističkih dolazaka.⁵⁴ Takve nagle promjene u turističkoj potražnji u nekim slučajevima mogu rezultirati pojavom prekomjernog turizma u destinacijama.

2.4.4. Internet i društveni mediji

Iako je pojava Interneta i društvenih medija relativno nova, njihov utjecaj na turizam već sada je značajan, a u budućnosti bi trebao biti još izraženiji. Ovaj je rad dosad opisao kako je ekonomija dijeljenja, koja se znatno oslanja na uporabu Interneta i društvenih medija, utjecala na pojavu prekomjernog turizma, ali ukupna važnost Interneta i društvenih medija za turizam je mnogo šira.

Razvoj Interneta je omogućio pojavu brojnih internetskih stranica koje su za mnoge turiste olakšale i pojednostavile organizaciju i provođenje turističkih putovanja. Proces rezervacije smještaja uvelike olakšavaju stranice poput Booking.com i Expedia.com, dok stranice kao što su Tripadvisor, Foursquare i Google Trips daju korisne savjete vezane za turističke destinacije, kao i recenzije hotela, restorana i noćnih klubova.

Osim pojednostavljenja i unaprjeđenja turističkog iskustva, utjecaj Interneta i društvenih medija na turizam očituje se i u stvaranju novih motiva i potreba za turističkim putovanjima. Društvene mreže kao što su Facebook i Instagram postale su sredstvo kojim turistički potrošači svojim iskustvima i mišljenjima utječu na druge potrošače i oblikuju turističku potražnju.⁵⁵ Mnogi korisnici društvenih mreža putovanja koriste za vlastitu promociju na tim mrežama i izgradnju vlastite marke, zbog čega fotografije koje se snimaju na putovanjima postaju važnije od samog putovanja.⁵⁶

Pored toga, društvene mreže imaju sposobnost dinamičnog i intenzivnog povećanja turističke potražnje u turističkim destinacijama. Primjer za to je tajlandsko otočje Phi Phi koje je zbog pozornosti dobivene na društvenim mrežama dnevno imalo 5000 posjetitelja što je prouzročilo ozbiljnu štetu za okoliš te rezultiralo zatvaranjem destinacije za turiste. Slična situacija dogodila se i na Islandu, koji je u 2018. godini posjetilo 2 milijuna ljudi, što je uzrokovalo pojavu negativnih učinaka prekomjernog turizma s obzirom na to da ukupno stanovništvo ovog otoka iznosi 350 000.⁵⁷

2.5. Dionici destinacije uključeni u prevladavanje učinaka prekomjernog turizma

Dosad navedeni trendovi i faktori zaslužni za nastanak prekomjernog turizma mogu u većoj ili manjoj mjeri utjecati na dionike turističkih destinacija. Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, dionici u turizmu dijele se na vladu na državnoj i lokalnoj razini, poduzeća i organizacije vezane za turizam, turističke radnike i sindikate, posjetitelje, lokalno stanovništvo te druge pravne i fizičke osobe koje su na neki način povezane s turizmom. Svaki od navedenih dionika može

Patrichi, I.,C. (2017) How is Population Ageing Influencing Global and Local Tourism? *Romanian Economic and Business Review; Brasov* Vol. 12, Iss. 4, str. 86

Northern Ireland Tourist Board (2016) *The ageing visitor opportunity: How the baby boom generation and an ageing population will impact tourism in the next decade*, NITB, str. 3

Bysyuk, V.,(2010) *Impact of 9/11 Terrorist Attacks on US and International Tourism Development*, Bachelor Thesis, Modul University Vienna str.33

Živković, R., Brdar, I., Gajić, J. (2014) The Impact of Social Media on Tourism, *Impact of Internet on Business activities in Serbia and Worldwide* Belgrade, Sinteza, str. 759

S obzirom na to da je glavni uzrok pojave prekomjernog turizma povećani broj turista u nekoj turističkoj destinaciji, uloga samih turista u prevladavanju njegovih učinaka izrazito je bitna. Postoji nekoliko načina pomoću kojih turisti mogu smanjiti negativne učinke prekomjernog turizma, a uglavnom se temelje na prevenciji njegove pojave. Najočitiiji i najjednostavniji od njih je izbjegavanje popularnih turističkih destinacija i posjećivanje manje poznatih destinacija. Pored toga, turisti bi svoje posjete turističkim destinacijama trebali planirati za periode izvan sezone kako bi minimizirali vjerojatnost pojave prekomjernog turizma. Ponašanje turista prilikom posjeta destinacije također je važno i značajno utječe na destinaciju i lokalnu zajednicu. Stoga bi turisti trebali što više podupirati razvoj destinacije usmjeravajući svoju potrošnju prema lokalnim restoranima i ostalim objektima u vlasništvu lokalnog stanovništva jer će time poduprijeti lokalno gospodarstvo.⁵⁸ Ponašanje turista mora se temeljiti i na pokazivanju poštovanja prema okolišu destinacije, lokalnom stanovništvu te njihovoj kulturi i svakodnevnima aktivnostima kako bi se izgradio kvalitetan odnos s lokalnom zajednicom.

Iako je uloga turista koji posjećuju destinaciju važna, za učinkovito sprječavanje pojave prekomjernog turizma potrebne su mjere i na višim razinama. Državna intervencija i regulacija potrebna je na svim razinama, pa tako i u turizmu. Postoji niz metoda i postupaka kojim država može suzbiti prekomjerni turizam, a mnogi od njih temelje se na reguliranju broja posjetitelja. Jedan od primjera za takvu regulaciju su Venecija i Machu Picchu koji su uveli obavezno plaćanje naknada za posjet, dok je izvršna vlast u Amsterdamu i Islandu provela diverzifikaciju turističke ponude i promociju usmjerila na druga, manje posjećena područja.⁵⁹

Važnu ulogu u prevladavanju učinaka prekomjernog turizma imaju i same turističke destinacije. Njihov doprinos u sprječavanju pojave prekomjernog turizma i smanjenju njegovih negativnih učinaka prvenstveno se očituje u provođenju mjera kojima se ograničavaju priljev turista i raspoloživi smještajni kapacitet u destinaciji. S tim ciljem pojedine destinacije određuju maksimalni broj kruzera koji ih može posjetiti te ograničavaju smještajni kapacitet dostupan putem Airbnb-a. Pored toga, mnoge destinacije ne dozvoljavaju izgradnju novih hotela, čime se regulira smještajni kapacitet i u budućnosti.⁶⁰

Zaključno je moguće utvrditi da je za uspješno prevladavanje učinaka prekomjernog turizma potreban doprinos svih dionika uključenih u neku turističku destinaciju. Svojom zajedničkom suradnjom svi uključeni dionici, od turista do izvršne vlasti na najvišoj razini, mogu učinkovito zaustaviti širenje prekomjernog turizma i ublažiti njegove dugoročne učinke.

Hausold, A. (2019) Social Media Boost The Over-Tourism Crisis, *TourismReview*, dostupno na: <https://www.tourism-review.com/social-media-blamed-for-over-tourism-news11005> (4.8.2019)

UNWTO (2015) Report on the WTO Survey on the Implementation of the Global Code of Ethics for Tourism, Madrid: UNWTO, str. 7

Responsible Travel, Overtourism - What Is It, And How Can We Avoid It?, dostupno na: [HYPERLINK "https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism"](https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism) <https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism> (4.8.2019)

3. Analiza učinaka prekomjernog turizma na odabranim primjerima

Prekomjerni turizam i njegova dugotrajna prisutnost sa sobom nose mnoštvo negativnih učinaka za turističku destinaciju koja je njime zahvaćena, ali i za posjetitelje koji ju posjećuju. Snaga i razmjer tih učinaka razlikuju se od destinacije do destinacije, ali pojedine destinacije su njima više podložne i teže ih zaustavljaju. Za mnoge od njih turizam je dugi niz godina predstavljao sredstvo kojim su ostvarivale velike ekonomske koristi, zbog čega su neke od njih zanemarile moguće štetne utjecaje turizma. Najvažniji učinci prekomjernog turizma mogu se podijeliti na učinke na okoliš, učinke na infrastrukturu te ekonomske i društvene učinke.

3.1. Analiza Barcelone i Dubrovnika u kontekstu prekomjernog turizma

Učinci prekomjernog turizma u ovom će radu biti analizirani na primjeru Barcelone i Dubrovnika, dviju turističkih destinacija koje u posljednjih nekoliko godina u velikoj mjeri proživljavaju različite učinke prekomjernog turizma. Barcelona i Dubrovnik spadaju među najposjećenije turističke destinacije na Mediteranu, čija se popularnost ni u budućnosti ne bi trebala smanjiti. Stoga je izrazito važno kvalitetno upravljanje prekomjernim turizmom i minimiziranje njegovih štetnih utjecaja te stvaranje čvrstih temelja za održivi razvoj turizma. Osim popularnosti među turistima i visoke posjećenosti, zajednička karakteristika ovih dviju destinacija je to da se obje nalaze na obali i posjećuje ih veliki broj kruzera, što posebno pogoduje razvoju prekomjernog turizma. Pored toga, Barcelona i Dubrovnik imaju bogatu turističku ponudu koja se sastoji od mnoštva kulturno-povijesnih, umjetničkih, manifestacijskih i prirodnih resursa koji privlače turiste iz cijelog svijeta. S druge strane, jedna od glavnih razlika između tih dviju destinacija je njihova veličina. Barcelona je jedan od najvećih gradova na Mediteranu, dok je Dubrovnik svojom površinom znatno manji te je njegova infrastruktura manje sposobna nositi se sa sve većim brojem turista.

3.1.1. Analiza povijesnog razvoja turizma

Barcelona i Dubrovnik imaju dugačku i bogatu tradiciju razvoja turizma koja svoje korijene vuče iz živopisne povijesti tih gradova. Temelji turizma u Barceloni postavljeni su još 1888. godine kada je grad bio domaćin Svjetske izložbe. Održavanje tako značajne manifestacije stvorilo je potrebu za promjenom izgleda grada, pa je u tu svrhu otvoren Parc de la Ciutadella, gradski park u sklopu kojeg su sagrađeni zoološki vrt, Muzej modernih umjetnosti i katalonski parlament. Kraj 19. i početak 20. stoljeća u Barceloni je obilježio snažan utjecaj modernističkog

Godine 1929. Barcelona je po drugi put dobila priliku biti domaćinom Svjetske izložbe, što se ponovno pozitivno odrazilo na arhitekturu grada. Uoči početka izložbe u gradu su sagrađena nova impresivna zdanja kao što su palača Palau Nacional, amfiteatar Teatre Grec, fontana Montjuïc i otvoreni muzej Poble Espanyol.⁶¹ Ovi objekti su izrazito brzo postali turističke atrakcije i dodatno obogatili turističku ponudu Barcelone.

Osim održavanja Svjetske izložbe u dva navrata, početak turizma u Barceloni veže se i za osnivanje i djelovanje prvog turističkog tijela u Barceloni; *Povjerenstva za privlačenje stranaca i turista* (Špa. Comisi6n de Atracci6n de Forasteros y Turistas-CAFT) koje je turističku promociju Barcelone započelo 1906. godine. Unatoč tome što je njegov vijek bio kratak, CAFT je učinio mnogo za turizam Barcelone i njenu promociju u svijetu, od čega posebno treba naglasiti osnivanje prvog turističkog ureda i stvaranje imidža turističke destinacije koji se temeljio na sloganima *Barcelona, grad zime* i *Barcelona, biser Mediterana*.⁶² Razvoj turizma Barcelone i ostatka Španjolske nakratko je prekinut zbog nepogodne političke situacije koju su uzrokovali građanski rat i početak Drugog svjetskog rata u Europi. Međutim, u pedesetim godinama prošlog stoljeća razvoj je ponovno nastavljen, prvenstveno zahvaljujući pojavi masovnog turizma koji je sa sobom doveo veliki broj stranih turista iz Francuske, Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva.⁶³

Daljnjem razvoju turizma u Barceloni poseban poticaj dalo je dobiveno domaćinstvo nad 25. Olimpijskim igrama koje su održane 1992. godine. Uoči početka Igara, Barcelona je ponovno proživjela infrastrukturne promjene od kojih su mnoge povećale turističku ponudu grada, a posebno treba naglasiti izgradnju marine i gradske plaže dugačke 3 kilometara.⁶⁴ Osim novih investicija, uspjeh Olimpijskih igara Barceloni je donio značajnu promociju u cijelom svijetu što je rezultiralo rastom broja turističkih posjeta u sljedećih nekoliko godina, a pozitivni turistički trendovi nastavljeni su i u 21. stoljeću.⁶⁵

S druge strane, zahvaljujući svom geografskom položaju, Dubrovnik je kroz svoju povijest uvijek bio važna luka u koju su pristajali brojni trgovački brodovi tijekom putovanja Jadranskim morem. Njegovu važnost kao stajališta i mjesta za odmor prilikom dugih putovanja, prepoznali su još u 16. stoljeću britanski putnici koji su putovali iz Venecije prema obali istočnog Mediterana.

Casellas, A.(2009) Barcelona's Urban Landscape: The Historical Making of a Tourist Product, *Journal of Urban History*, Sage, str. 821

Ajuntament de Barcelona, *Park Güell: Over a hundred years of history*, dostupno na: "<https://parkguell.barcelona/en/park-guell/over-hundred-years-history>" <https://parkguell.barcelona/en/park-guell/over-hundred-years-history> (5.8.2019)

JDP Econ, *1929-30 International Exhibition of Barcelona*, dostupno na: **HYPERLINK "**<http://jdpecon.com/expo/wfbarcelona1929.html>**"** <http://jdpecon.com/expo/wfbarcelona1929.html> (5.8.2019)

Cocola Gant, A., Palou-Rubio, S. (2015) Tourism promotion and urban space in Barcelona. Historic perspective and critical review, 1900-1936, *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 2015, vol. 61/3, str. 466

Razvoj turizma u Dubrovniku, kao i u Barceloni, ali i većini drugih mediteranskih destinacija, započeo je u zadnjoj četvrtini 19. stoljeća. Prvi hotel u Dubrovniku bio je hotel Miramar koji je sagrađen još u šezdesetim godinama 19. stoljeća. Iako se nazivao hotelom, Miramar je ustvari bila gostionica i gradsko svratište u kojem su boravili malobrojni strani turisti koji su parobrodom dolazili u Dubrovnik.⁶⁶ Prvi moderni hotel sagrađen u Dubrovniku bio je hotel Imperial, otvoren 29. siječnja 1897. godine. Imperial je bio luksuzno uređeni hotel s vlastitom električnom energijom, centralnim grijanjem te toplom i hladnom vodom, a njegovim otvorenjem Dubrovnik je riješio problem nedostatka smještaja za strane putnike te osigurao preduvjete za početni razvoj turizma.⁶⁷

Početku razvoja turizma u Dubrovniku osobito je pogodovalo uvođenje brze parobrodske linije iz Trsta kojom je prometovao novi parobrod Graf Wurmbrand. Uvođenjem ove linije ublažen je problem prometne izoliranosti Dubrovnika, koji je u to vrijeme putnicima bio dostupan isključivo morskim putem.⁶⁸ Turizam Dubrovnika krajem 19. i početkom 20. stoljeća razlikovao se od današnjeg te je uglavnom poprimao karakteristike termalnog i zdravstvenog turizma. Zahvaljujući ljekovitom izvoru mineralne vode u Mokošici, godine 1905. otvoreno je lječilište Thermoherapia, koje je u Dubrovnik privlačilo veliki broj gostiju koji su htjeli iskoristiti pogodnu mediteransku klimu i druge prirodne resurse za liječenje bolesti i očuvanje zdravlja.⁶⁹

Sljedećih nekoliko desetljeća turizam u Dubrovniku raste blagim stopama, a značajniji zamah njegovom razvoju ostvaruje se u šezdesetim godinama izgradnjom Jadranske magistrale i zračne luke u Čilipima, čime je znatno poboljšana prometna povezanost grada s ostatkom svijeta. Bolja prometna povezanost omogućila je dolazak većeg broja turista što je potaknulo izgradnju nove turističke infrastrukture i u konačnici prometnulo Dubrovnik u najvažniju turističku destinaciju bivše Jugoslavije, koja je sredinom osamdesetih godina ostvarivala oko 10 % ukupnih prihoda jugoslavenskog turizma.⁷⁰ Godine 1979. UNESCO je uključio Stari Grad Dubrovnik i njegove zidine na popis svjetske baštine, što je Dubrovniku donijelo dodatnu turističku promociju u svijetu.⁷¹ Razvoj turizma u Dubrovniku naglo je prekinut izbijanjem Domovinskog rata u kojem je došlo do oštećenja mnogih poznatih gradskih građevina te turističke infrastrukture. Završetkom rata 1995. godine započinje razdoblje oporavka i turistička obnova Dubrovnika

Taylor, A., *How The Olympic Games Changed Barcelona Forever*, Business Insider, dostupno na: HYPERLINK "<https://www.businessinsider.com/how-the-olympic-games-changed-barcelona-forever-2012-7>" <https://www.businessinsider.com/how-the-olympic-games-changed-barcelona-forever-2012-7> (6.8.2019)

Cahyadi, G., TenBrink, S. (2004) *Barcelona Metropolitan Economic Strategy*, *Global Urban Development*, str. 12

Racusin, L. (2012) *Locked In: The Silent Siege Of Dubrovnik By The Tourism Industry*, Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation, Columbia University, Str.21

Lucianović, L. (2015) *Oni su stvarali dubrovačko hotelijerstvo sredinom devetnaestog stoljeća* ANDRO MITROVIĆ, Glas Grada, dostupno na: HYPERLINK "<https://www.glasgrada.hr/oni-su-stvarali-dubrovačko-hotelijerstvo-sredinom-devetnaestog-stoljeca-andro-mitrovic>" <https://www.glasgrada.hr/oni-su-stvarali-dubrovačko-hotelijerstvo-sredinom-devetnaestog-stoljeca-andro-mitrovic> (10.8.2019)

Historic hotels then and now, *Hilton Imperial Dubrovnik*, dostupno na: "<http://www.historichotelsthenandnow.com/imperialdubrovnik.html>" <http://www.historichotelsthenandnow.com/imperialdubrovnik.html> (10.8.2019)

Benić Penava, M., Matušić, Đ. (2012) Razvoj smještajnih kapaciteta na dubrovačkom području između dva svjetska rata: polazište za razvoj suvremenog turizma, *Acta Turistica*, Vol. 24, No. 1, str.65

nakon koje grad ulazi u novu fazu turističkog razvoja kojeg obilježavaju stope rasta broja turističkih dolazaka veće od onih u osamdesetim godinama.⁷²

3.1.2. Analiza fizičkih pokazatelja razvoja turizma

Barcelona je jedna od najpopularnijih turističkih destinacija u Europi, što potvrđuju fizički pokazatelji. Prema podacima Colliers Internationala, u 2018. godini Barcelonu je posjetilo 8,055,374 posjetitelja, od čega su 6,545,729 bili međunarodni gosti, dok je iste godine broj noćenja u Barceloni dosegao 20,3 milijuna, od čega su njih 86,5% ostvarili strani turisti. U razdoblju od 2013. do 2018. godine broj posjetitelja u Barceloni porastao je za 4,2%, dok je u istom razdoblju broj noćenja porastao za 4%. Prosječna duljina boravka gostiju u navedenom razdoblju nije se značajnije mijenjala te je kontinuirano iznosila oko 2,5 dana.⁷³

Tablica 3: Broj posjetitelja, broj noćenja i prosječna duljina boravka u Barceloni 2013.-2018.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	'13-'18
Broj posjetitelja	6,563,285	6,728,640	7,090,244	7,484,276	7,656,747	8,055,374	4,2%
-domaći	1,316,117	1,407,027	1,463,593	1,567,798	1,537,833	1,509,645	2,8%
-strani	5,247,168	5,321,613	5,626,651	5,916,478	6,118,914	6,545,729	4,5%
Broj noćenja	16,630,808	17,535,214	18,537,357	19,590,241	19,688,076	20,251,548	4,0%
-domaći	2,477,411	2,706,362	2,811,311	2,980,826	2,883,224	2,726,368	1,9%
-strani	14,153,397	14,828,852	15,726,046	16,609,415	16,804,852	17,525,180	4,4%
Prosječna duljina boravka	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	

Izvor: Colliers International, *5 Keys Madrid vs Barcelona*, str. 5, COLLIERS INTERNATIONAL SPAIN, prilagodio autor

Turistički razvoj ostvaren u razdoblju od 2013. do 2018. godine nastavak je dugogodišnjeg razvoja koji je započeo nakon Olimpijskih igara održanih 1992. godine. Olimpijske igre Barceloni su donijele popularnost u cijelom svijetu te potaknule zamjetan porast broja turističkih dolazaka. U dvadeset godina nakon održavanja Igara, odnosno u vremenskom razdoblju od 1993. do 2012. godine, broj dolazaka stranih turista povećao se s 1,5 milijuna na 5,8 milijuna. U istom vremenskom razdoblju, broj turista koji su Barcelonu posjetili kruzerom porastao je s 152,082 na 2,5 milijuna, čime je Barcelona postala četvrtom najposjećenijom kruzerskom lukom na svijetu iza Miamijske, Port Canaverala i Port Evergladesa.⁷⁴

Prema podacima Španjolskog instituta za statistiku (*Špa. Instituto Nacional de Estadística*), pozitivni trendovi u turizmu nastavili su se i u prvoj polovici 2019. godine. Barcelonu je u prvih šest mjeseci 2018. godine posjetilo 3.880.398 osoba, dok ju je u istom vremenskom razdoblju

Ibid., str.66

Racusin, L. op.cit.,str.28

Walls of Dubrovnik *City of Dubrovnik - UNESCO protection* dostupno na: "<https://www.wallsfordubrovnik.com/unesco-protection-dubrovnik/>" (<https://www.wallsfordubrovnik.com/unesco-protection-dubrovnik/> (11.8.2019.)

2019. godine posjetilo 4.148.857 osoba, što je porast od 6,91%. Broj ostvarenih noćenja u prvoj polovici 2018. iznosio je 9.570.188, dok je u prvoj polovici 2019. ostvareno 10.315.501 noćenja, što je porast od 7,78%.⁷⁵

Tablica 4: Broj posjetitelja i broj ostvarenih noćenja u Barceloni u prvoj polovici 2018. i prvoj polovici 2019. godine

Godina	Broj posjetitelja	Broj ostvarenih noćenja
Prva polovica 2018.		
Prva polovica 2019.		

Izvor: Instituto Nacional de Estadística, *Travellers and overnight stays by tourist sites* 2018/19, prilagodio autor

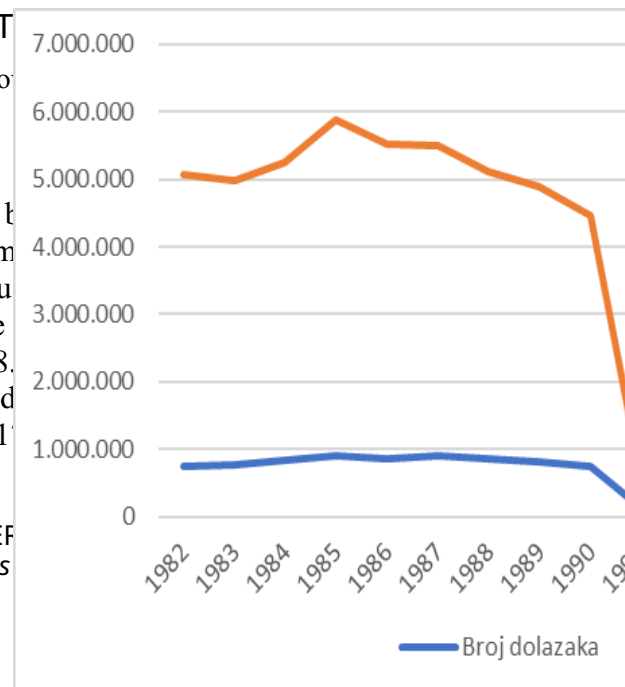
U prethodnom dijelu rada opisan je turistički razvoj grada Dubrovnika u 20. stoljeću koji je svoj vrhunac doživio sredinom osamdesetih godina. Godine 1985. Dubrovnik je posjetilo 905.100 turista, a iste je godine ostvareno 5.868.200 noćenja, po čemu je to najuspješnija godina u predratnom razdoblju. Lošija ekonomska situacija u bivšoj Jugoslaviji te opadajuća kvaliteta turističkog proizvoda doveli su do smanjenja turističke potražnje i slabijih turističkih rezultata u nadolazećim godinama.⁷⁶

Slika 3: Broj dolazaka i broj ostvarenih noćenja u Dubrovniku 1982.-2001.

Izvor: Ban, I., Vrtiprah, V. (2003) *Culture And Tourism In Dubrovnik* management Vol. 9, No. 1, str. 3

Početak Domovinskog rata 1991. godine slijedi drastičan pad broja dolazaka i noćenja u Dubrovniku. Godine 1992. Dubrovnik je posjetilo samo 14.700 noćenja. Sljedeće dvije godine turizam u Dubrovniku oporavka, no značajniji rast ostvaruje se tek nakon 1995. godine. U posljednjih pet godina, odnosno u razdoblju od 2014. do 2018. dolazaka sustiže, te kasnije i prestiže do tada rekordnu 1985. godinu. Izvor: Zavod za statistiku, godine 2014. Dubrovnik je posjetilo 818.011 turista, što je porastao na 1.265.237, što je povećanje od čak 54,67%.⁷⁷

Racusin, L. op.cit., str.30
 Colliers International (2019) *5 Keys Madrid vs Barcelona*, COLLIER
 Barcelona Turisme (2013) *Barcelona receives 100 million Tourists*
 Press Release str.2-3

Tablica 5: Dolasci i noćenja turista u Dubrovniku 2014.-2018.

Izvor: Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista u 2014.,....., 2018., prilagodio autor

U navedenom vremenskom razdoblju broj noćenja turista u Dubrovniku porastao je s 2.819.868 na 4.058.636, odnosno ostvareno je povećanje od 43,93%.

3.1.3. Analiza strukture smještajnih kapaciteta

Dugogodišnji razvoj turizma u Barceloni i rastuća turistička potražnja kontinuirano su stvarali sve veće potrebe za povećanjem turističke ponude i proširenjem raspoloživog smještajnog kapaciteta. Međutim, neprestano otvaranje novih hotela, apartmana i ostalih smještajnih objekata izrazito je pogodovalo razvoju prekomjernog turizma zbog čega je došlo do potrebe za strogom regulacijom od strane gradske vlasti. Upravo zbog toga predstavljen je Poseban plan za smještaj turista (*špa. Plan Especial de Urbanismo de Alojamiento Turístico-PEUAT*), čija je svrha regulacija svih smještajnih objekata u turizmu s ciljem stvaranja uvjeta za održivi razvoj turizma te poboljšanje kvalitete života građana. PEUAT dijeli Barcelonu na određena područja, ovisno o gustoći i količini prisutnih smještajnih kapaciteta, te ograničava ili zabranjuje otvaranje novih smještajnih objekata u onim područjima koja su takvim objektima zasićena, dok istovremeno potiče izgradnju novih objekata u onim područjima u kojima ih nedostaje.⁷⁸

Potreba za uvođenjem PEUAT-a vidljiva je iz prikaza rasta hotelskih kapaciteta u Barceloni u razdoblju od 2013. do 2018. godine. U tom relativno kratkom periodu došlo je do naglog porasta raspoloživog hotelskog smještaja koji je ostvaren u svim kategorijama osim u jednoj. Najveće povećanje kapaciteta ostvareno je u hotelima s 1 ili 2 zvjezdice (33,67%), dok se kapacitet hotela s tri zvjezdice smanjio za 3,27%.⁷⁹

Tablica 6: Ukupni kapacitet hotela po kategorijama u Barceloni 2013.-2018.

Instituto Nacional de Estadística, *Travellers and overnight stays by tourist sites 2018/19*, dostupno na: HYPERLINK "<http://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=2078>" <http://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=2078> (12.8.2019)

Ban, I., Vrtiprah, V. (2003) Culture And Tourism In Dubrovnik, *Tourism and hospitality management Vol . 9, No. 1*, str. 2-3

Kategorija/Broj kreveta	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2013.-2018.
5*	8,072	8,514	8,758	8,914	8,914	9,746	20,74%
4*	35,008	36,265	36,430	37,371	38,749	40,650	16,12%
3*	16,191	16,483	16,699	16,522	16,155	15,662	-3,27%
1 i 2*	6,068	6,450	6,621	7,039	7,716	8,111	33,67%

Izvor: Colliers International (2019), str. 11, prilagodio autor

Godine 2018. najveći udio ukupnog hotelskog kapaciteta u Barceloni, čak 55%, činili su hoteli s četiri zvjezdice. Hoteli s tri zvjezdice u istoj su godini predstavljali 21% ukupnog hotelskog kapaciteta, hoteli s pet zvjezdica 13%, a hoteli s jednom ili dvije zvjezdice preostalih 11%.⁸⁰

Ukupni broj hotela u Barceloni u 2018. godini iznosio je 434. Godine 1990. u gradu je bilo samo 118 hotela, što znači da se njihov broj do 2018. godine povećao za 267 %.⁸¹

Slika 4: Broj hotela u Barceloni 1990.-2018.

SHAPE * MERGEFORMAT

Izvor: Observatori del Turisme a Barcelona (2018), Barcelona tour
Ajuntament de Barcelona str. 5

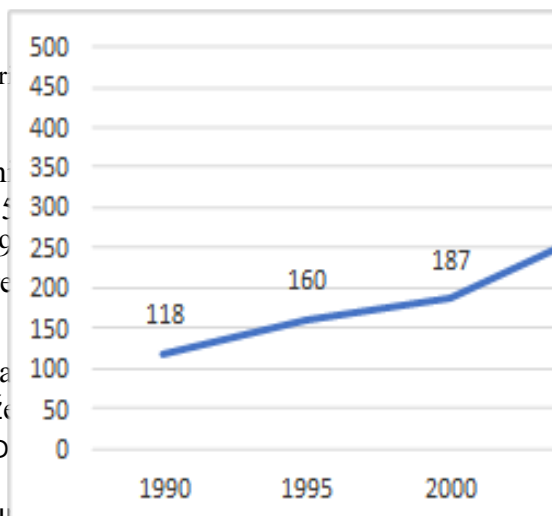
Osim hotela, najveći udio ukupnog smještajnog kapaciteta u Barceloni krajem 2018. godine u gradu bilo 9.581, a njihov je kapacitet iznosio 5 značajnijih vrsta smještajnih objekata, treba spomenuti 128 hostela s 9 gostionica i prenoćišta s 6.234 kreveta. U Barceloni je 2018. godine re smještajnih objekata s 146.978 kreveta.⁸²

U usporedbi sa strukturom smještajnih kapaciteta Barcelone koja poka rasta, struktura smještajnog kapaciteta Dubrovnika obilježena je izraž

Državni zavod za statistiku, *Dolasci i noćenja turista u 2014.,.....,2018.*, D Republike Hrvatske, Zagreb

Ajuntament de Barcelona, *About the PEUAT*, dostupno na: "<http://ajuntament.barcelona.cat/pla-allotjaments-turistics/en/>" <http://ajuntament.barcelona.cat/pla-allotjaments-turistics/en/> (14.8. 2019)

Colliers International (2019) op.cit., str. 11

1989. u Dubrovniku je registrirano ukupno 31.851 kreveta u svim vrstama smještajnih objekata, a samo tri godine kasnije, 1992. godine taj broj je pao na 7.778. Uzrok tome je početak Domovinskog rata za vrijeme kojeg je turistička potražnja pala, a mnogi su smještajni objekti uništeni ili su služili za prihvat izbjeglica i prognanika.⁸³

Tablica 7: *Ukupni smještajni kapacitet u Dubrovniku u razdoblju 1989.-2006. godine*

Godina	Broj kreveta
1989	31.851
1990	30.197
1991	24.526
1992	7.778
1993	7.543
1994	9.924
1995	9.815
1996	10.184
1997	9.907
1998	8.778
1999	8.117
2000	9.898
2001	11.327
2002	12.514
2003	14.073
2004	16.142
2005	21.921
2006	20.049

Izvor: Pavlič, I., Dragičević, M. (2007), Smještajni kapaciteti kao čimbenik održivog razvoja grada Dubrovnika, Poslovna Izvrsnost Zagreb, GOD I (2001) Br.2, str. 113, prilagodio autor

Broj raspoloživih kreveta u Dubrovniku počeo se ponovno povećavati nakon završetka Domovinskog rata, a ulaskom u 21. stoljeće taj rast postaje sve izraženiji. Godine 2013. smještajni kapaciteti dosegli su razinu od 25.681 slobodnih kreveta, a razina iz 1989. godine dosegnuta je tek 2006. godine, kada je u Dubrovniku bilo 32.092 raspoloživih kreveta.

Tablica 8: *Smještajni kapacitet u Dubrovniku po vrsti smještajnog objekta u razdoblju 2013.-2017. godine*

Godina	Hotelima i sličnim objektima	Broj kreveta u:			Ukupno
		odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor	kampovima i prostoru za kampiranje	ostalom smještaju	
2013	12.689	1.332	9.968	1.692	25.681
2014	12.421	1.295	12.177	1.807	27.700
2015	12.488	14.051	1.424	2.006	29.969
2016	12.117	18.412	1.563	-	32.092
2017	12.381	21.915	1.563	-	35.859

Ibid., str. 11

Izvor: Državni zavod za statistiku, *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2013.,.....,2016.*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, str. 89

Tablica 9: Hoteli na području Dubrovnika u 2018. godini

Kategorija	Broj objekata	Broj kreveta	Broj smještajnih jedinica
5*	14	4.702	2.204
4*	13	3.956	1.956
3*	15	2.383	1.206
2*	2	304	149
Komfor	1	78	39
Nema kategorizacije	4	531	237
Standard	1	32	16
Ukupno	50	11.986	5.807

Izvor: Grad Dubrovnik (2018), *Strateški plan Grada Dubrovnika 2018.-2020.*, Dubrovnik, str.43 prilagodio autor
 Godine 2018. grad Dubrovnik je raspolagao s ukupno 50 hotela različitih kategorija s 11.986 kreveta raspoređenih u 5.807 smještajnih jedinica. Najveći udio ukupnog smještajnog kapaciteta činili su hoteli s pet zvjezdica u kojima se nalazilo 4.702 kreveta, odnosno 39,22% ukupnog hotelskog kapaciteta.⁸⁴

3.2. Učinci prekomjernog turizma na okoliš

Turizam i turističke aktivnosti imaju snažan utjecaj na prostor unutar kojeg se odvijaju, a njihovi negativni učinci posebno su vidljivi u sferi okoliša turističkih destinacija. Postoji niz negativnih učinaka kojima turizam djeluje na okoliš, a njihov intenzitet i razmjer povećavaju se s rastućim brojem turista i pojavom prekomjernog turizma. Veća turistička potražnja za nekom turističkom destinacijom sa sobom dovodi i veći broj turista, što nadalje uzrokuje veću potrebu za prirodnim resursima tog prostora.

Jedan od najvažnijih prirodnih resursa u turizmu je pitka voda, čija se potrošnja u turističkim destinacijama pod utjecajem velikog broja turista često višestruko povećava. Turizam zahtjeva goleme količine vode za potrebe djelovanja hotela i ostalih smještajnih objekata te osobne potrebe turista, što često dovodi do nestašice vode i stvaranja velikih količina otpadnih voda. Problemi s vodom osobito su naglašeni u suhim i vrućim područjima kao što je Mediteran, gdje je povećana potreba za pitkom vodom dodatno izražena dolaskom velikog broja turista.⁸⁵ Dodatni problem vezan za opskrbu vodom proizlazi iz navika turista koji preferiraju putovanja tijekom ljetnih mjeseci kada je i potreba za vodom u porastu. Osim što stvaraju veće potrebe za vodom, turisti svojim aktivnostima u destinaciji uzrokuju i njeno onečišćenje. Jedan od najčešćih načina kojim turisti uzrokuju onečišćenje vode proizlazi iz korištenja krema za sunčanje. Krema za sunčanje sadrže opasne kemikalije, koje ispuštene u vodu, narušavaju ravnotežu ekosustava

Observatori del Turisme a Barcelona (2018) *Barcelona tourism activity report*, Ajuntament de Barcelona str. 5
 Ibid.,str. 25

mora i oceana te mogu biti izrazito štetne za morske organizme.⁸⁶

Osim većih potreba za vodom i njenog onečišćenja, prekomjerni turizam dovodi i do intenzivnog korištenja različitih energenata i to prilikom putovanja do turističkih destinacija, pružanja smještaja te odvijanja mnogobrojnih aktivnosti u destinacijama. Najveća količina energije (75%) u turizmu koristi se za prijevoz, a uglavnom se radi o fosilnim gorivima koja svojim izgaranjem stvaraju stakleničke plinove poput ugljikovog dioksida koji oštećuju ozonski omotač.⁸⁷ Posebno štetan utjecaj na okoliš imaju kruzeri, koji za kretanje koriste velike količine goriva i balastnih voda kojima zagađuju vodu i zrak. Prosječno putovanje kruzerom stvara oko 1,3 tona ugljikovog dioksida po putniku, a sami kruzeri zaslužni su za nastanak 1,5% ukupne emisije ugljikovog dioksida u turizmu.⁸⁸ Međutim, ukupni negativni učinci kruzerskih putovanja na okoliš su još veći s obzirom na to da većina kruzerskih putovanja obuhvaća i druge oblike prijevoza.

Veći broj turista na nekom području uzrokuje stvaranje većih količina otpada kojeg je u ponekim destinacijama teško pravilno odlagati zbog čega dolazi do zagađenja i narušavanja okoliša. Prema istraživanju Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (eng. United Nations Environment Programme-UNEP), turisti u prosjeku proizvode 10-15% više otpada od domaćeg stanovništva, a u pojedinim destinacijama kao što je otok Kos u Grčkoj 70% ukupnog godišnjeg otpada nastaje u razdoblju od travnja do listopada kada je i posjećenost najveća.⁸⁹ Količina otpada na plažama Mediterana utrostručuje se za vrijeme turističke sezone te tada dostiže razinu od 250.000 komada, najčešće plastičnog otpada i opušaka, po kilometru kvadratnom.⁹⁰ Velika količina otpada kojeg stvaraju turisti završi u moru, što je istaknut problem turističkih destinacija na Mediteranu s obzirom na to da Sredozemno more sadrži 7% ukupne mikroplastike na svijetu, unatoč tome što čini samo 1% svih svjetskih voda.⁹¹ Osim onečišćenja tla, zraka i vode, prekomjerni turizam zaslužan je i za onečišćenje bukom koje uzrokuje niz problema za ljude i životinje. Štetni utjecaji prekomjernog turizma na životinje očituju se i u izgradnji turističke infrastrukture koja mijenja njihovo prirodno okruženje i otežava njihovo preživljavanje.⁹²

Prekomjerni turizam doveo je do ovih problema i u Barceloni i Dubrovniku koji zbog svojih sličnosti proživljavaju iste učinke na okoliš. Kao što je ranije navedeno u ovom radu, oba grada su morske luke koje posjećuje veliki broj kruzera, što sa sobom nosi niz ranije spomenutih nedostataka. Barcelona je u lipnju 2019. godine proglašena najzagađenijom lukom u Europi, prvenstveno zahvaljujući kruzerima koji ispuštaju sumporov oksid i kancerogeni dušikov oksid. Gorivo koje koriste kruzeri sadrži više sumporovog oksida od goriva koje koriste automobili zbog čega su kruzeri u Barceloni u 2017. godini proizveli pet puta više ovog štetnog plina nego svi automobili u gradu. Slična je situacija i u Dubrovniku, gdje je iste godine 40 kruzera u

Pavlić, I., Dragičević, M. (2007) Smještajni kapaciteti kao čimbenik održivog razvoja grada Dubrovnika, *Poslovna Izvrsnost Zagreb, GOD I (2001) Br.2*, str. 113-114

Grad Dubrovnik (2018) *Strateški plan Grada Dubrovnika 2018.-2020.*, Dubrovnik, str.43

Sunlu, U. (2003) Environmental impacts of tourism, *Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region*. Bari:CIHEAM, str. 263

Sánchez-Quiles, D. (2013) Sunscreen Products as Emerging Pollutants to Coastal Waters, *PloS One*, str.5-6

Gössling, S., Peeters, P. (2015) Assessing tourism's global environmental impact 1900–2050, *Journal of Sustainable Tourism* Volume 23, 2015 – iss. 5, str. 5

Lamers, M., Eijgelaar, E., & Amelung, B. (2015) The environmental challenges of cruise tourism: impacts and governance, *The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability*, Abingdon, UK: Routledge, str. 5

UNEP (2015) Marine Litter Assessment in the Mediterranean, UNEP-MAP, Athens, str. 22

Prema Cariću, u Dubrovniku na dnevnoj bazi 12.500 kruzerskih gostiju stvara jednako onečišćenje kao i 50.000 njegovih stanovnika, dok su direktni troškovi onečišćenja proizašli kruzerskim putovanjima za Dubrovnik i ostatak Jadrana 6-7 puta veći od njihovih ekonomskih koristi.⁹³

3.3. Učinci prekomjernog turizma na infrastrukturu

Učinci prekomjernog turizma na infrastrukturu prije svega se očituju u povećanim infrastrukturnim potrebama koje se javljaju zbog većeg broja turista. Veće potrebe često dovode do bržeg trošenja infrastrukture, a ponekad i do njenog uništenja. U prethodnom potpoglavlju opisano je kako prekomjerni turizam u nekim turističkim destinacijama dovodi do nestašice pitke vode, a isto se ponegdje događa i s električnom energijom. Na pojedinim grčkim otocima koji su popularni među turistima često dolazi do iznenadnih nestašica električne energije zbog nerazvijenih mreža za opskrbu te oslanjanja na korištenje generatora.⁹⁴ Indijski grad Jaisalmer doživio je nagli porast broja turista, što predstavlja veliko opterećenje za gradski kanalizacijski sustav. Njegovo preopterećenje moglo bi dovesti do curenja otpadnih voda, što bi ugrozilo cjelovitost pješčenjaka od kojeg su izgrađene brojne građevine u gradu i turističke atrakcije.⁹⁵

Osim uzrokovanja opterećenja infrastrukture, jedan od najznačajnijih načina kojim prekomjerni turizam utječe na infrastrukturu je izgradnja novih turističkih objekata. Povećana potražnja za pojedinim turističkim destinacijama i veći broj gostiju koji ih posjećuju stvaraju potrebu za izgradnjom novih hotela i ostalih smještajnih objekata. Prevelika fokusiranost na turističku infrastrukturu i kontinuirana izgradnja novih turističkih objekata u pojedinim destinacijama dovode do pojave turistifikacije. Prema del Romero Renau, turistifikacija je „proces relativno spontanog, neplaniranog, masovnog razvoja turizma koji dovodi do transformacije određenog prostora u zasebni turistički proizvod“.⁹⁶ Turistifikacija je osobito izražena u povijesnim jezgrama turističkih destinacija s obzirom na to da su zbog mnoštva turističkih atrakcija primarni cilj turističkih posjeta. Pojam turistifikacije često se veže uz pojam turističke gentrifikacije koji označava pretvorbu stambenih dijelova grada u turistička središta, što nerijetko rezultira iseljavanjem domaćeg stanovništva u druge dijelove grada. U tome je važnu ulogu odigrala

Islam, F. (2013) Environmental Effects Of Tourism, American Journal of Environment, Energy and Power Research Vol. 1, No. 7, AJEPR, str. 120-121

Ledsom, A. (2019) Barcelona Is Threatening To Shut Out Tourists, Forbes dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/alexledsom/2019/07/12/barcelona-is-ready-to-shut-out-tourists/#4de342345546> (16.8.2019)

Dubrovackidnevnik.hr (2019) ALARMANTNI PODACI Kruzери proizvode deset puta više sumporovog dioksida od svih automobila u Europi, dostupno na: <https://dubrovackidnevnik.rtl.hr/vijesti/grad/alarmantni-podaci-kruzери-proizvode-deset-puta-vise-sumporovog-dioksida-od-svih-automobila-u-europi> (16.8.2019)

Carić, H. (2011) Cruising tourism environmental impacts: case study of Dubrovnik, Croatia *The Journal of Coastal Research (JCR)*, published by the Coastal Education & Research Foundation, Inc. [CERF] Special issue 61 Str. 113

Problemi koje uzrokuje Airbnb prisutni su i u Barceloni, gdje je trenutno preko ove platforme dostupno 18.302 smještajnih jedinica, od čega su 48,7% cijeli stanovi, 50,2 % privatne sobe i 1, 1% dijeljene sobe.⁹⁷ Porast cijena najma u centru Barcelone uzrokovalo je smanjenje populacije za 45% u Gotičkoj četvrti, jednoj od najpopularnijih gradskih četvrti među turistima.⁹⁸ U Španjolskoj je godinama bila prisutna kultura vlasništva stanova, a Španjolci su dugo vremena imali predrasude prema stanovanju u iznajmljenim stanovima, što se promijenilo početkom krize tržišta nekretnina, kada je zbog rasta cijena veliki broj građana bio primoran okrenuti se iznajmljenim stanovima. Pojava Airbnb-a i sličnih platformi dodatno je doprinijela porastu cijena stanovanja u Barceloni, gdje je od 2015. godine cijena najma porasla za više od 10%, zbog čega 40% stanovnika mora izdvojiti više od 40% svog dohotka samo na troškove stanovanja.⁹⁹

Turistifikacija je uzrokovala slične probleme i u Dubrovniku, gdje je nagli turistički razvoj učinio život u turističkim dijelovima grada preskupim za domaće stanovništvo. Razvoj turizma uzrokovao je marginalizaciju domaćeg stanovništva i sezonskih radnika koji su se zbog rastućih cijena stanovanja morali preseliti iz Starog grada u novi dio grada i predgrađe. Pored toga, početkom turističke sezone mnogi gradski studenti prisiljeni su tražiti novo mjesto stanovanja jer tada stanovi koje koriste dobivaju turističku svrhu putem Airbnb-a.¹⁰⁰ Kao rezultat tih trendova u relativno kratkom razdoblju od 2011. do 2016. godine broj stanovnika u Starom gradu pao je s 2.116 na 1.557, što čini smanjenje za 26%.¹⁰¹

Prekomjerni turizam utječe na infrastrukturu Barcelone i Dubrovnika i uzrokovanjem prenatrpanosti turističkih središta te stvaranjem prometnih gužvi. Ovaj problem izraženiji je u Dubrovniku s obzirom na to da je površinom nekoliko puta manji od Barcelone, a prisutan je i na kopnu i na moru. Veliki broj turista u gradu predstavlja opterećenje za prometnu infrastrukturu te stavlja ogromni pritisak na staru gradsku jezgru, ugrožavajući UNESCO-vu kulturnu baštinu. Prenatrpanosti grada značajno doprinose kruzeri koji pojačavaju priljev turista u grad istovremeno dovodeći nekoliko tisuća turista. S ciljem smanjenja njihovog utjecaja, gradska vlast grada Dubrovnika donijela je 2018. godine odluku kojom se broj kruzera koji posjećuju grad ograničava na samo dva dnevno, dok broj turista koje dovode ne smije prelaziti 5000.¹⁰²

del Romero Renau, L. (2018) Touristification, Sharing Economies and the New Geography of Urban Conflicts, *Urban Sci.* 2018, 2, MDPI, str. 1

Cocola-Gant, A. (2018) Tourism gentrification, *Handbook of Gentrification Studies*, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing, str. 6

Bernardi, M. (2018) The impact of AirBnB on our cities: Gentrification and 'disneyfication' 2.0, dostupno na: "<https://labgov.city/theurbanmedialab/the-impact-of-airbnb-on-our-cities-gentrification-and-disneyfication-2-0/>" <https://labgov.city/theurbanmedialab/the-impact-of-airbnb-on-our-cities-gentrification-and-disneyfication-2-0/> (17.8.2019)

Inside Airbnb: Barcelona dostupno na: HYPERLINK "<http://insideairbnb.com/barcelona/?neighbourhood=&filterEntireHomes=false&filterHighlyAvailable=false&filterRecentReviews=false&filterMultiListings=false>" <http://insideairbnb.com/barcelona/?neighbourhood=&filterEntireHomes=false&filterHighlyAvailable=false&filterRecentReviews=false&filterMultiListings=false> (17.8.2019)

Mead, R. (2019) The Airbnb Invasion of Barcelona, *The New Yorker*; dostupno na: "<https://www.newyorker.com/magazine/2019/04/29/the-airbnb-invasion-of-barcelona>" <https://www.newyorker.com/magazine/2019/04/29/the-airbnb-invasion-of-barcelona> (17.8.2019)

Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M., Cànoves, G. (2018) Barcelona, Housing Rent Bubble in a Tourist City: Social Responses and Local Policies, *Sustainability*, 10, 2043, MDPI, str. 4,13

3.4. Ekonomski učinci prekomjernog turizma

Osim izraženog porasta cijena na tržištu nekretnina, prekomjerni turizam utječe na gospodarstvo turističke destinacije i na mnoge druge načine. Razvoj turizma destinacijama i cijeloj državi u kojoj se nalazi donosi mnogobrojne ekonomske dobrobiti, na koje se često gleda kao na protutežu negativnim posljedicama turizma kao što je onečišćenje okoliša. Unatoč svim dobrobitima turizma, njegov prekomjerni razvoj može dovesti i do niza negativnih ekonomskih posljedica. Najvažnije ekonomske koristi koje proizlaze iz razvoja turizma su rast prihoda, povećanje zaposlenosti, priljev stranog novca te stvaranje učinka nevidljivog izvoza. Zarađeni novac može se nastaviti trošiti unutar destinacije i time potaknuti daljnje ekonomske aktivnosti i tako povećati ukupni učinak. Međutim, u slučaju mnogih destinacija zarađeni novac ne ostaje tamo, nego odlazi u ruke stranih vlasnika i investitora čime lokalno stanovništvo i lokalna poduzeća ostaju zakinuti, odnosno javlja se efekt odljeva sredstava iz lokalne ekonomije. U slučaju zadržavanja svih ekonomskih koristi proizašlih iz turizma, česta je pojava ekonomske nejednakosti između razvijenih turističkih područja i ostalih, manje razvijenih područja.¹⁰³

Prekomjerni turizam negativno utječe na kupovnu moć lokalnog stanovništva putem ranije spomenutog porasta cijena stanovanja, ali i rastom cijena hrane, pića i ostalih dobara koji je posebno izražen tijekom vrhunca turističke sezone. Razvojem turizma u pojedinim destinacijama često dolazi do gubitka tradicionalnih poslova jer mnogi radnici napuštaju stare poslove kako bi se zaposlili u turizmu. Takva pojava može uzrokovati slabljenje drugih industrija i preveliku ekonomsku ovisnost o turizmu.¹⁰⁴

Na ekonomske učinke prekomjernog turizma znatno utječe njegova izražena sezonalnost. Značajna razlika između turističke potražnje za vrijeme turističke sezone i izvan nje uzrokuje mnoštvo negativnih ekonomskih posljedica. Velika potražnja za radom tijekom sezone stvara obilje novih radnih mjesta, no završetkom sezone dolazi do njihovog neposrednog gubljenja. Nagle promjene u potražnji za radom onemogućuju radnicima stalno zaposlenje, a za poslodavce predstavljaju veći trošak zbog učestalog traženja novih radnika.¹⁰⁵ Sezonalnost u turizmu je odgovorna i za drastična smanjenja ekonomskih aktivnosti te velike razlike u zaradama poduzetnika u destinacijama. Mnogi restorani, barovi i drugi ugostiteljski objekti tijekom sezone primaju veliki broj gostiju i mnogo zarađuju, dok su izvan sezone uglavnom prazni. Takva je situacija i u Dubrovniku u kojem su tijekom zime ulice prazne, a restorani i suvenirnice uglavnom zatvoreni. Prevelika turistifikacija zaslužna je za njihov velik broj u centru grada te manjak trgovina mješovitom robom, kojih je preostalo samo nekoliko i koje svoje proizvode nude po visokim cijenama, što izaziva negodovanje građana. Pretjerano oslanjanje na turizam u Dubrovniku je stvorilo manjak radnih mjesta koja nisu povezana s turizmom zbog čega veliki broj mladih iseljava u druge gradove u potrazi za poslom.

Panayiotopoulos, A., Pisano, C. (2019) Overtourism Dystopias and Socialist Utopias: Towards an Urban Armature for Dubrovnik, *Tourism Planning & Development*, 16:4, str. 399,400

Simmonds, L. (2017) A Demographic Catastrophe: Fewer and Fewer Residents in Dubrovnik; dostupno na [HYPERLINK "https://www.total-croatia-news.com/destination-dubrovnik/18747-a-demographic-catastrophe-fewer-and-fewer-residents-in-dubrovnik"](https://www.total-croatia-news.com/destination-dubrovnik/18747-a-demographic-catastrophe-fewer-and-fewer-residents-in-dubrovnik) <https://www.total-croatia-news.com/destination-dubrovnik/18747-a-demographic-catastrophe-fewer-and-fewer-residents-in-dubrovnik> (17.8.2019)

The Maritime Executive (2018) Dubrovnik Puts Cap on Daily Cruise Ship Arrivals, dostupno na: [HYPERLINK "https://www.maritime-executive.com/article/dubrovnik-puts-cap-on-daily-cruise-ship-arrivals"](https://www.maritime-executive.com/article/dubrovnik-puts-cap-on-daily-cruise-ship-arrivals) <https://www.maritime-executive.com/article/dubrovnik-puts-cap-on-daily-cruise-ship-arrivals> (17.8.2019)

Jedan od najpodcjenjenijih faktora koji dovodi do negativnih ekonomskih učinaka u Barceloni i Dubrovniku su kruzerska putovanja. Specifičnost takvih putovanja je da kruzeri u turističke destinacije istovremeno dovoze nekoliko tisuća putnika koji destinacijama ne donose očekivane ekonomske koristi. Kruzerski putnici u Barceloni ostaju samo nekoliko sati s ciljem razgledavanja glavnih turističkih atrakcija prilikom čega ne ostvaruju veliku turističku potrošnju s obzirom na to da imaju osiguran smještaj i hranu na brodu. Mnogi od njih se prilikom razgledavanja grada odlučuju na grupne ture u organizaciji kruzerskih kompanija što gradu ostavlja još manje novaca.¹⁰⁶ Slična je situacija i u Dubrovniku gdje gosti s kruzera stvaraju ogromne gužve i doprinose brojnim negativnim učincima prekomjernog turizma, a zauzvrat ostvaruju minimalnu turističku potrošnju, najčešće u suvenirnicama i slastičarnama.¹⁰⁷

3.5. Društveni učinci prekomjernog turizma

Društveni učinci prekomjernog turizma su oni koji se odnose na lokalno stanovništvo neke turističke destinacije i kvalitetu njihovih života. Osobitost društvenih učinaka je to što obuhvaćaju sve ranije navedene učinke prekomjernog turizma s obzirom na to da svi izravno ili neizravno utječu na kvalitetu života stanovnika nekog područja. Unatoč tome, moguće je izdvojiti pojedine učinke prekomjernog turizma koji izravno utječu na živote lokalnog stanovništva.

Prekomjerni turizam i veliki broj turista koji s njime dolazi u mnogim destinacijama stvaraju gužve i prometnu zagušenost te time ometaju svakodnevno odvijanje gradskog života. Pojava turistifikacije i rastuća podređenost turizmu dovode do manjka usluga za lokalno stanovništvo, a u mnogim slučajevima kod njih uzrokuje osjećaj otuđenja i gubitka identiteta.¹⁰⁸ Kao posljedica ovih i drugih nuspojava turističkog razvoja, kod stanovnika turističkih destinacija često dolazi do negodovanja i frustracija. Nezadovoljstvo lokalnog stanovništva u pojedinim destinacijama dodatno je povećano ponašanjem turista. Takav je slučaj i u Barceloni, koju posjećuje veliki broj mladih turista koji, često pod utjecajem alkohola i droga, svojim neprimjerenim ponašanjem ometaju javni red i mir, spavaju po javnim površinama i ulaze u fizičke sukobe s građanima. Rastući broj mladih posjetitelja u Barceloni pogodio je trgovinu i širenju droge te porastu broja dilera na ulicama i njihovih međusobnih sukoba.

Kumar, J., Hussain, K., Kannan, S. (2015) Positive Vs Negative Economic Impacts Of Tourism Development: A Review Of Economic Impact Studies, *Developments Of The New Tourism Paradigm In The Asia Pacific Region*, APTA str. 407

Galloway, G. (2008) Seasonality In The Tourism Industry: Impacts and Strategies, Queensland: CRC for Sustainable Tourism, str. 4-5

Euronews (2017) The dark side of tourism: Dubrovnik residents use TV to decide when to go out, dostupno na: HYPER"<https://www.euronews.com/2017/08/22/tv-helps-dubrovnik-residents-decide-when-to-go-out-the-dark-side-of-tourism>" <https://www.euronews.com/2017/08/22/tv-helps-dubrovnik-residents-decide-when-to-go-out-the-dark-side-of-tourism> (18.8.2019)

Netrpeljivost stanovnika destinacije prema turistima mnogi autori opisuju pojmom turizmofobija, koji je i nastao zahvaljujući mjestima kao što je Barcelona, čiji građani sve glasnije izražavaju svoju ogorčenost prekomjernim turizmom. Javne površine grada preplavljene su grafitima uperenima prema turistima, a nerijetko se organiziraju i prosvjedi protiv turizma.¹⁰⁹

Nezadovoljstvo građana Barcelone turizmom dokazuju i rezultati anketnog upitnika provedenog od strane gradske vlasti prema kojem je u prosincu 2018. godine 5,2% građana smatralo turizam najvećim problemom grada. U lipnju iste godine, za vrijeme vrhunca turističke sezone, postotak takvih građana iznosio je 10,5 %, a u lipnju 2017. godine čak 19%¹¹⁰.

Dubrovnik do sada još nije doživio prosvjede protiv turizma niti snažne izljeve nezadovoljstva svojih građana poput onih u Barceloni i drugim europskim gradovima koji su žrtve prekomjernog turizma. Prevelika podređenost turizmu u Dubrovniku prijeti gubitku njegovog identiteta te ugrožava njegovo kulturno nasljeđe. Rastući broj posjetitelja s kruzera potaknuo je članove UNESCO-a na razmatranje proglašenja Dubrovnika ugroženom svjetskom baštinom, što se, nasreću, nije dogodilo, ali je rezultiralo odlukom o ograničenju broja kruzera koji ga mogu posjetiti.¹¹¹ Kulturni identitet grada Dubrovnika ugrožava i svjetski popularna tv serija *Igra prijestolja* snimana unutar gradskih zidina. Fanovi serije u velikom broju posjećuju lokacije njenog snimanja i daju joj primarnu pozornost prilikom posjeta, dok bogata povijest i kultura grada ponekad ostaju zapostavljeni. Pored toga pregršt suvenirnica posvećenih popularnoj seriji doprinosi daljnjoj turistifikaciji i diznifikaciji grada.

Foster, J. (2017) Crowds and cruise ships have 'ruined' Dubrovnik dostupno na: "<https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/croatia/dubrovnik/articles/dubrovnik-faces-overcrowding-cruise-ship-visitors-/>" <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/croatia/dubrovnik/articles/dubrovnik-faces-overcrowding-cruise-ship-visitors-/> (18.8.2019)

Peeters, P. (2018) *Research for TRAN Committee -Overtourism: impact and possible policy responses, European Parliament*, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels Str. 27

Raširenost prekomjernog turizma u Barceloni i Dubrovniku potvrđuju i podaci o omjeru broju turista i domaćeg stanovništva. Godine 2018. Dubrovnik je posjetilo 1.265.237 turista, a broj stanovnika u gradu se početkom iste godine procjenjuje na 44.149, što znači da je broj turista bio 29 puta veći od broja stanovnika.¹¹² Barcelonu je 2018. godine posjetilo 8.055.374 turista, a broj stanovnika iznosio je 1.620.343, odnosno bio je otprilike pet puta manji.¹¹³ Ovi podaci pokazuju kako je Dubrovnik višestruko opterećeniji brojem posjetitelja od Barcelone, a ta tvrdnja dodatno se pojačava kada se u obzir uzme omjer broja posjetitelja i ukupna površina ovih destinacija. Površina Dubrovnika je 21,35 km², što znači da ga posjećuje 59.261 turist po km².¹¹⁴ S druge strane, površina Barcelone je 98 km² i posjećuje ju oko 82.197 turista po km².¹¹⁵ Na temelju ovih pokazatelja može se zaključiti kako je, unatoč manjem broju posjetitelja, Dubrovnik više podložan zasićenju prouzročenom prevelikim brojem turista.

4. Kritička analiza učinaka prekomjernog turizma na odabranim destinacijama

U prethodnom poglavlju navedeni su i objašnjeni temeljni učinci prekomjernog turizma te je provedena analiza njihovog utjecaja na primjerima Barcelone i Dubrovnika. Ovo poglavlje usmjereno je na određivanje specifičnosti pojave prekomjernog turizma u ovim destinacijama i predstavljanje različitih mogućnosti prevladavanja njegovih učinaka. Stoga ovo poglavlje donosi prognozu budućih izazova prekomjernog turizma u Barceloni i Dubrovniku te opisuje ključnu ulogu dionika u prekomjernom turizmu.

4.1. Specifičnosti pojave prekomjernog turizma u odabranim destinacijama

Prekomjerni turizam u Barceloni i Dubrovniku rezultirao je brojnim promjenama u tim destinacijama te je snažno utjecao na njihov okoliš, infrastrukturu, gospodarstvo i lokalno stanovništvo. Međutim, prekomjerni turizam i njegovi učinci zahvatili su mnoge druge turističke destinacije u Europi i svijetu, zbog čega se postavlja pitanje po čemu su pojava prekomjernog turizma i njegovo djelovanje specifični na primjerima Barcelone i Dubrovnika.

López Díaz, A. (2017) Why Barcelona Locals Really Hate Tourists, dostupno na: "<https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/barcelona-locals-hate-tourists-why-reasons-spain-protests-arran-airbnb-locals-attacks-graffiti-a7883021.html>" <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/barcelona-locals-hate-tourists-why-reasons-spain-protests-arran-airbnb-locals-attacks-graffiti-a7883021.html> (19.8.2019)

Ajuntament de Barcelona (2018) Baròmetre Semestral de Barcelona Evolució 2011 – 2018, Str.11
Županić, S. (2019) Taktika Dubrovnika i Venecije za obranu od turista u 2019. "<https://www.express.hr/ekonomix/taktika-dubrovnika-i-venecije-za-obranu-od-turista-u-2019-19438>" <https://www.express.hr/ekonomix/taktika-dubrovnika-i-venecije-za-obranu-od-turista-u-2019-19438> (19.8.2019)

Thomas, M. (2017) Dubrovnik is THE leading Game of Thrones destination in the world, dostupno na: "<https://www.thedubrovniktimes.com/lifestyle/feature/item/2172-dubrovnik-is-the-leading-game-of-thrones-destination-in-the-world>" <https://www.thedubrovniktimes.com/lifestyle/feature/item/2172-dubrovnik-is-the-leading-game-of-thrones-destination-in-the-world> (19.8.2019)

Prije svega, Barcelona i Dubrovnik turističke su destinacije smještene na Sredozemnom moru te raspolažu mnoštvom prirodnih resursa. Obje destinacije krasi topla sredozemna klima, toplo i čisto more te velik broj sunčanih sati. Obilje prirodnih resursa dovoljno je samo po sebi za privlačenje velikog broja turista, prvenstveno onih koji su orijentirani na 3S (Sun, sea and sand) turizam, ali Barcelona i Dubrovnik imaju i mnogo drugih turističkih resursa koji ih čine drugačijima od drugih sredozemnih destinacija. Oba grada obiluju svjetski poznatim kulturno-povijesnim, umjetničkim, manifestacijskim i ambijentalnim resursima, od kojih su neki prepoznati od strane UNESCO-a, što posebno privlači posjetitelje i nadopunjuje njihovu ukupnu turističku ponudu. Pored toga, obje su destinacije u svojoj povijesti doživjele pojavu dodatnog faktora koji je pridonio njihovoj postojećoj popularnosti u svijetu i stvorio značajan interes kod velikog broja potencijalnih posjetitelja. U slučaju Barcelone to su bile Olimpijske igre 1992. godine, a u slučaju Dubrovnika, snimanje svjetski popularne tv serije *Igra prijestolja*.

Navedeni razlozi stvorili su čvrste temelje za pojavu prekomjernog turizma, ali i odredili smjer i jačinu njegovog djelovanja. U oba grada prekomjerni turizam doveo je do znatnih promjena na tržištu nekretnina i povisio cijene najma. Pojava Airbnb-a za obje se destinacije pokazala presudnom u stvaranju važnog preduvjeta za razvoj prekomjernog turizma, što je u konačnici rezultiralo iseljavanjem domaćeg stanovništva iz područja grada koji su izrazito popularni među turistima. Specifičnost prekomjernog turizma u Barceloni i Dubrovniku, koja ga razlikuje od prekomjernog turizma u kontinentalnim destinacijama, je veliki broj kruzerskih gostiju koji značajno doprinose njegovom ukupnom razmjeru, a istovremeno ne donose velike ekonomske koristi. Postanak važnom kruzerskom lukom za ove je destinacije donio i niz ekoloških problema s kakvima se ranije nisu nosile i za koje trenutno ne postoji jednostavno i praktično rješenje. Posebnost pojave prekomjernog turizma u Dubrovniku je činjenica da je to jedan od najmanjih europskih gradova koji se suočava s prekomjernim turizmom, što naročito otežava pronalazak odgovarajućeg rješenja za smanjenje njegovog utjecaja. Prekomjerni turizam u obje je destinacije izazvao ogorčenost domaćeg stanovništva, a građani Barcelone jedni su od njegovih najglasnijih i najaktivnijih protivnika među stanovnicima gradova pogođenih prekomjernim turizmom.

4.2. Mogućnosti prevladavanja posljedica prekomjernog turizma

Prekomjerni turizam predstavlja ozbiljan problem za razvoj svih turističkih destinacija i njihov opstanak u budućnosti, ali postoje određena rješenja kojima se njegovi negativni učinci mogu ublažiti ili potpuno ukloniti. Međutim, kako bi se utjecaj prekomjernog turizma minimizirao potrebno je donijeti odluke koje se na prvi pogled možda čine kontradiktornima uspjehu turističke destinacije. Barcelona i Dubrovnik već su donijeli određene odluke kojima su djelomično zaustavili daljnji razvoj prekomjernog turizma, ali za veći uspjeh u borbi s prekomjernim turizmom bit će potrebne dodatne mjere. Barcelona je odlučila regulirati raspoložive smještajne kapacitete u gradu i time ograničiti broj turističkih dolazaka, dok je Dubrovnik ograničio broj kruzera i kruzerskih posjetitelja koji u jednom danu mogu posjetiti grad.

S ciljem prevladavanja prekomjernog turizma oba su grada donijela odluke koje se temelje na smanjenju broja turističkih dolazaka, no za još bolje rezultate potrebno je utjecati i na njihov intenzitet i učestalost tijekom cijele godine. Ovaj rad je ranije analizirao značaj i utjecaj sezonalnosti u razvoju prekomjernog turizma i formiranju njegovih najvažnijih učinaka, zbog čega bi gradovi koji su suočeni s prekomjernim turizmom trebali poseban naglasak staviti upravo

na sezonalnost. S tim bi ciljem turističke destinacije trebale svoju turističku promociju usmjeriti na razdoblja izvan glavne turističke sezone, što se može učiniti dodatnim smanjenjem izvansezonskih cijena te povećanjem turističke ponude u tom periodu. Osim povećanja turističke potražnje u manje posjećenim mjesecima u godini, problem prekomjernog turizma može se smanjiti i njenim ograničavanjem tijekom vrhunca sezone. Učinkovito smanjenje prevelike turističke potražnje može se postići privremenim povećanjem cijena ili uvođenjem turističkih poreza čime bi se dio turističke potražnje preusmjerio na druge turističke destinacije. Implementacija turističkih poreza osobito bi koristila kruzerskim lukama kao što su Barcelona i Dubrovnik jer bi im omogućila značajan izvor prihoda od gostiju koji inače ne ostvaruju visoku turističku potrošnju. Navedeni prijedlozi samo su neke od mogućnosti prevladavanja prekomjernog turizma i njegovih učinaka u budućnosti, no za njihovo najučinkovitije obuzdavanje te sprječavanje njihove ponovne pojave potrebna je inicijativa i suradnja svih važnih dionika u turizmu.

4.3. Prognoza budućih izazova prekomjernog turizma u odabranim destinacijama

Prekomjerni turizam do sada je zahvatio veliki broj turističkih destinacija u svijetu od kojih su mnoge provele mjere za njegovu kontrolu. Neke od tih mjera su se u pojedinim destinacijama pokazale uspješnim, no prekomjerni turizam u budućnosti će donijeti niz novih izazova koji će predstavljati prepreku za njihov budući razvoj. Kao što je ranije spomenuto u ovom radu, na današnji turizam utječe veliki broj trendova od kojih su mnogi izravno zaslužni za pojavu prekomjernog turizma. Broj turista i turističkih dolazaka kontinuirano se godinama povećava, a u budućnosti se može očekivati nastavak tog trenda, prije svega zahvaljujući nastavku jačanja srednje klase te pojavi i jačanju novih emitivnih turističkih tržišta kao što su Kina, Rusija i Indija

Na povećanje turističke potražnje u budućnosti zasigurno će utjecati i daljnji razvoj tehnologije. Važnost tehnologije i novih tehnoloških postignuća u turizmu je prisutna od njegovih najranijih dana te je zaslužna za svaki veći korak u njegovom razvoju, zbog čega je opravdano očekivati njen isti utjecaj i u budućnosti. Osim razvoja tehnologije, jedan od najvažnijih faktora budućeg razvoja prekomjernog turizma je ekonomija dijeljenja. Pojava ekonomije dijeljenja već se pokazala kao iznimno utjecajan element razvoja prekomjernog turizma, a njeno širenje i rastuća dostupnost nastavit će činiti turistička putovanja jednostavnijima i jeftinijima. Navedeni faktori oblikovat će i budući karakter prekomjernog turizma u Barceloni i Dubrovniku. Obje destinacije suočene su s rastućom popularnošću među turistima u cijelom svijetu čiji se prestanak ne očekuje u bliskoj budućnosti. Tehnološki razvoj osigurat će daljnje smanjenje cijena prijevoza i učiniti obje destinacije dostupnijima, a širenje ekonomije dijeljenja turistima će pružiti mogućnost povoljnijeg smještaja.

Poseban izazov prekomjernog turizma za ove dvije destinacije bit će vezan za održavanje stabilnosti ekološkog sustava. Preveliki broj turista Barceloni i Dubrovniku već sada donosi brojne ekološke probleme, zbog čega je potrebno pronaći učinkovito rješenje za njihovu regulaciju kako prirodni resursi ovih destinacija ne bi postali ugroženi. Pored toga, ove dvije destinacije pozornost će morati obratiti i na pronalazak rješenja za poboljšanje odnosa između gostiju i lokalnog stanovništva. Trenutačni odnos između dvije strane je nepovoljan i u Barceloni i u Dubrovniku, te će u budućnosti postajati sve veći problem, zbog čega je nužno njegovo

unaprjeđenje kako bi se turizam mogao nastaviti nesmetano razvijati, a da obje strane budu zadovoljne.

4.4. Ključna uloga dionika u prekomjernom turizmu

Za prevladavanje prekomjernog turizma u budućnosti i za učinkovitije suočavanje sa svim budućim izazovima koji će nastati zbog njegovog razvoja važna je uloga svih uključenih dionika. U ovom radu analizirane su uloge dionika u prekomjernom turizmu prilikom prevladavanja njegovih negativnih učinaka, a njihova je važnost jednaka i na primjerima Barcelone i Dubrovnika. U slučaju obje destinacije, najveći doprinos u ublažavanju prekomjernog turizma do sada su dale gradske vlasti obaju gradova, no za postizanje značajnijih rezultata bit će potrebni i znatni naponi svih ostalih dionika. To se prvenstveno odnosi na posjetitelje Barcelone i Dubrovnika koji do sada nisu pokazali pretjerani interes za smanjenjem utjecaja prekomjernog turizma. Međutim, njihova uloga u prevladavanju prekomjernog turizma često je zanemarena, a njihov doprinos u smanjenju njegovih negativnih učinaka često podcijenjen u usporedbi s doprinosom ostalih dionika, s obzirom na to da svojim ponašanjem mogu u velikoj mjeri iznjedrili pozitivne promjene. Pored toga, posjetitelji ovih dviju destinacija trebali bi biti posebno motivirani za sudjelovanjem u rješavanju problema prekomjernog turizma jer će tako poboljšati svoj boravak u destinaciji i unaprijediti vlastito turističko iskustvo.

Iako je na primjeru Barcelone i Dubrovnika doprinos samih destinacija u smanjenju utjecaja prekomjernog turizma značajno izražen, postoji još niz dodatnih mjera kojima destinacije mogu ograničiti njegovo djelovanje. Za održivi razvoj turizma u budućnosti obje destinacije moraju staviti naglasak na kontinuirano provođenje politike ograničavanja broja turističkih dolazaka, što se posebno odnosi na goste koji dolaze kruzerima. Nadalje, Barcelona i Dubrovnik bi za ublažavanje problema prekomjernog turizma trebali nastaviti provoditi mjere kojima se regulira ukupni obujam smještajnih kapaciteta, a njihovo težište bi trebalo biti usmjereno prvenstveno na regulaciju smještajnih objekata koji se iznajmljuju putem Airbnb-a.

5. Zaključak

Prekomjerni turizam jedna je od najutjecajnijih i najprepoznatljivijih pojava u modernom turizmu s kojom se suočava sve veći broj turističkih destinacija. Mnogi autori dali su svoj doprinos definiranju pojma prekomjerni turizam, no jedinstvena definicija ovog pojma još nije utvrđena. Glavni razlog tome leži u činjenici da se radi o relativno novom pojmu čija je važnost prepoznata tek prije nekoliko godina, iako su prekomjerni turizam i njegovi učinci vidljivi u mnogim turističkim destinacijama već godinama.

Pojava prekomjernog turizma i njegove današnje osobine svoje korijene vuku još iz pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća i početka razdoblja masovnog turizma. Brojne tehnološke inovacije te niz ekonomskih, društvenih i političkih promjena koje su obilježile to razdoblje stvorile su nužan preduvjet za razvoj prekomjernog turizma i odredile budući smjer djelovanja njegovih učinaka. Pored toga, masovni turizam pridonio je procesu globalizacije turizma te turističkim potrošačima pružio obilje do tada neistraženih destinacija diljem svijeta, što je glavni razlog današnje raširenosti prekomjernog turizma. Osim razvoja masovnog turizma, za današnje poimanje pojma prekomjernog turizma zaslužno je i uvođenje koncepta prihvatnog kapaciteta. Potreba za razvijanjem koncepta prihvatnog kapaciteta proizašla je iz spoznaje o mogućim negativnim posljedicama dugoročnog razvoja turizma, a njegovo predstavljanje jedan je od prvih koraka poduzetih prema ideji održivog razvoja turizma.

Važnu ulogu u pojavi i razvoju prekomjernog turizma imali su i brojni trendovi koji su u svijetu prisutni posljednjih dvadesetak godina. Jedan od najvažnijih nesumnjivo je snižavanje troškova putovanja koji je u najvećoj mjeri potaknut pojavom niskobudžetnih letova. Njihova rastuća raširenost turističkim je potrošačima omogućila povoljnija putovanja i povećala njihovu učestalost. Sličan učinak na turistička putovanja ostvaren je i zahvaljujući brzom širenju ekonomije dijeljenja. Njena raširena primjena u turizmu omogućila je povoljniji i praktičniji boravak u turističkim destinacijama te je produžila njegovo prosječno trajanje. Razvoj prekomjernog turizma potaknuli su i određeni društveni i politički trendovi. Porast broja ukupnog svjetskog stanovništva i jačanje srednje klase te njen rastući udio u društvu doveli su do snažnog porasta svjetske turističke potražnje, dok je starenje populacije i produljenje životnog vijeka rezultiralo pojavom novog segmenta na turističkom tržištu. Politički trendovi nekih država obilježeni ratovima, terorizmom i političkim nemirima uzrokovali su preusmjerenje nove turističke potražnje na pojedine destinacije i tako pridonijeli nastanku prekomjernog turizma.

Navedeni pokretači prekomjernog turizma u, uvjetno rečeno, pogođenim turističkim destinacijama dovode do niza snažnih učinaka koji uzrokuju brojne promjene. Veliki dio tih promjena odražava se na okoliš destinacije koji pod velikim brojem posjetitelja doživljava povećano zagađenje, stvaranje većih količina otpada i intenzivno trošenje prirodnih resursa. Učinci prekomjernog turizma na infrastrukturu destinacija očituju se u povećanim infrastrukturnim potrebama te povećanju turističke infrastrukture i izraženoj pojavi turistifikacije. Infrastrukturne promjene uzrokuju i širenje platforme Airbnb koja značajno utječe na tržište

nekretnina turističkih destinacija povećavajući cijene stanova, zbog čega sve veći broj građana iseljava iz turističkih dijelova gradova. Iako turizam destinacijama donosi značajne ekonomske koristi, njegova prekomjerna pojava donosi i neke negativne ekonomske posljedice kao što su pad kupovne moći građana, rast ekonomske nejednakosti te probleme s nezaposlenošću koji su posebno izraženi zahvaljujući turističkoj sezonalnosti. Posljedice prekomjernog turizma osjeća prije svega lokalno stanovništvo koje zbog povećanog broja turista u svojim gradovima trpi nesnosne prometne gužve i često neprimjereno ponašanje turista, zbog čega sve više poprima osjećaj otuđenja i gubitka vlastitog identiteta.

Spomenuti učinci prekomjernog turizma pojavljuju se i u Barceloni i Dubrovniku, dvjema razvijenim turističkim destinacijama s bogatom tradicijom turizma, koje u posljednjih nekoliko godina postaju žrtvama vlastitog uspjeha. Rastuća popularnost među turistima u cijelom svijetu popraćena ranije navedenim trendovima u ovim je destinacijama dovela do velikih posljedica koje prvenstveno osjećaju njihovi građani. Zagađenje okoliša uzrokovano kruzerima, drastičan rast cijena na tržištu nekretnina, iseljavanje građana i pad kvalitete života stvaraju sve veće nezadovoljstvo stanovnika ovih gradova te predstavljaju ozbiljan problem budućem razvoju turizma Barcelone i Dubrovnika. Iako oba grada intenzivno rade na pronalasku rješenja i poduzimaju prve korake za ublažavanje prekomjernog turizma, za postizanje značajnijih uspjeha bit će potrebne još mnoge mjere. U tome će svoj doprinos, osim gradova, morati dati i svi ostali dionici u turizmu, a pritom će važna biti i uloga samih turista. Uz pretpostavku ulaganja značajnih napora svih uključenih dionika te provođenja pomno planiranih i promišljenih poteza, Barcelona i Dubrovnik imaju mogućnost uspješnog suočavanja sa svim nadolazećim izazovima prekomjernog turizma i stvaranja čvrstih temelja održivog razvoja turizma.

Popis literature

1) Knjige i znanstveni radovi

- 1) Aznan, M., Siti Suriawati, I., (2015) *Tourist-host Interface As Perceived By Local Community At An Ecotourism Destination: A Case Study On Taman Negara National Park (Kuala Tahan)*, Serdang, Universiti Putra Malaysia, str. 3-4
- 2) Babu, S. (2008) *Tourism Development Revisited: Concepts, Issues and Paradigms*, SAGE Publications, London, str. 171
- 3) Bamba, M. (2018) An application of Butler's (1980) Tourist Area Life Cycle to Saly (Senegal), *International Journal for Innovation Education and Research*, Vol:-6 No-01, Université de Thiès, Senegal, str. 47-56
- 4) Ban, I., Vrtiprah, V. (2003) Culture And Tourism In Dubrovnik, *Tourism and hospitality management* Vol. 9, No. 1
- 5) Benić Penava, M., Matušić, Đ. (2012) *Razvoj Smještajnih Kapaciteta Na Dubrovačkom Području Između Dva Svjetska Rata: Polazište Za Razvoj Suvremenog Turizma*, *Acta Turistica*, Vol. 24, No. 1, str. 61-86
- 6) Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M., Cànoves, G. (2018) Barcelona, Housing Rent Bubble in a Tourist City: Social Responses and Local Policies, *Sustainability*, 10, 2043, MDPI, str. 1-18
- 7) Bosselman, F.P., Peterson, C.A., McCarthy C. (1999) *Managing tourism growth: issues and applications*, Washington, Island Press
- 8) Cahyadi, G., TenBrink, S. (2004) *Barcelona Metropolitan Economic Strategy*, Global Urban Development

- 9) Carić, H. (2011) Cruising tourism environmental impacts: case study of Dubrovnik, *Croatia The Journal of Coastal Research (JCR)*, published by the Coastal Education & Research Foundation, Inc. [CERF] Special issue 61
- 10) Carić, H., Klarić, Z. (2011) *Istraživanja prihvatnog kapaciteta – međunarodna i hrvatska iskustva*, u Čorak, S. (ur.), *Izazovi upravljanja turizmom*, Zagreb, Institut za turizam
- 11) Casellas, A.(2009) Barcelona's Urban Landscape: The Historical Making of a Tourist Product, *Journal of Urban History*, Sage, str. 815-832
- 12) Castellani, V., Sala, S. (2012) *Carrying Capacity of Tourism System: Assessment of Environmental and Management Constraints Towards Sustainability, Visions for Global Tourism Industry -Creating and Sustaining Competitive Strategies*, Dr. Murat Kasimoglu (Ed.), InTech, str. 296-316
- 13) Castellani, V., Sala, S., Pitea, D. (2007) *A new method for tourism carrying capacity assessment*, WIT Transactions on Ecology and the Environment, Vol 106, WIT Press, str. 365-374
- 14) Cesarani, M., Nechita, F., (2017) *Tourism and the Sharing Economy. An Evidence from Airbnb Usage in Italy and Romania*, SYMPHONY Emerging Issues in Management, n. 3, str. 32-47
- 15) Coccossis, H., (2001) *Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations*, Athens, University of the Aegean
- 16) Cocola Gant, A., Palou-Rubio, S. (2015) *Tourism promotion and urban space in Barcelona*, Historic perspective and critical review, 1900-1936, *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 2015, Vol. 61/3, str. 461-482
- 17) Cocola-Gant, A. (2018) *Tourism gentrification*, *Handbook of Gentrification Studies*, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing
- 18) del Romero Renau, L. (2018) Touristification, Sharing Economies and the New Geography of Urban Conflicts, *Urban Sci. 2018*, 2, MDPI, str. 1-17
- 19) Famutimi, J.T., Oni Olawusola, F. (2017) Understanding the Concept of Carrying Capacity and its Relevance to Urban and Regional Planning, *Journal of Environmental Studies* Vol.3, str. 1-5
- 20) Fefer, J., (2018) *Understanding the Perceived Effectiveness of Applying the Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework for Recreation Planning: A Multi-Case Study in U.S. National Parks*, The Qualitative Report, str. 1561-1582
- 21) Galloway, G. (2008) *Seasonality In The Tourism Industry: Impacts and Strategies*, Queensland: CRC for Sustainable Tourism
- 22) Garay, L., Canoves, G. (2011) Life Cycles, Stages And Tourism History: The Catalonia (Spain) Experience, *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 2, Elsevier, str. 651-671
- 23) Goodwin, H. (2017) The Challenge of Overtourism, *Responsible Tourism Partnership Working Paper 4*, str.1-19
- 24) Gössling, S., Peeters, P. (2015) Assessing tourism's global environmental impact 1900–2050, *Journal of Sustainable Tourism Volume 23*, 2015 – iss. 5, str.1-21
- 25) Graham, A., Papatheodorou, A., Forsyth, P. (2008) *Aviation and Tourism: Implications for Leisure Travel*, Aldershot: Ashgate
- 26) Islam, F. (2013) Environmental Effects Of Tourism, *American Journal of Environment, Energy and Power Research* Vol. 1, No. 7, AJEPR, str.117-130
- 27) Kharas, H., Gertz, G. (2010) *The New Global Middle Class: A Cross-Over from West to East*, Washington, Wolfensohn Center for Development at Brookings
- 28) Koens, K., Postma, A., Papp, B. (2018) Is Overtourism Overused? Understanding the Impact of Tourism in a City Context, *Sustainability* MDPI, str. 1-15
- 29) Komsary, K.C.(2018) *Limits of acceptable change as tool for tourism development sustainability in Pangandaran West Java*, IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, str. 2

- 30) Kumar, J., Hussain, K., Kannan, S. (2015) *Positive Vs Negative Economic Impacts Of Tourism Development: A Review Of Economic Impact Studies, Developments Of The New Tourism Paradigm In The Asia Pacific Region*, APTA str. 405-413
- 31) Kusumah, A.H.G, Nurazizah, G.R. (2016) *Tourism destination development model: A revisit to Butler's area life cycle, Heritage, Culture and Society Research agenda and best practices in the hospitality and tourism industry, 1st ed*, London: CRC Press
- 32) Lamers, M., Eijgelaar, E., & Amelung, B. (2015) *The environmental challenges of cruise tourism: impacts and governance*, The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability, Abingdon, UK: Routledge
- 33) Maggi, E., Fredella, F.L. (2010) The carrying capacity of a tourist destination. The case of a coastal Italian city, *ERSA conference papers*
- 34) McCool, S., Lime, D. (2009) Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?, *Journal of Sustainable Tourism*, 9:5, str. 372-388
- 35) Milano, C. (2017) *Overtourism and Tourismphobia: Global trends and local contexts*, Barcelona: Ostelea School of Tourism & Hospitality
- 36) Milano, C., Novelli, M., Cheer, J.M. (2019) Overtourism and Tourismphobia: A Journey Through Four Decades of Tourism Development. *Tourism Planning & Development*, Vol. 16, No. 4
- 37) Nguyen, T.T., Nguyen, H.V. (2012) *The Influence of Residents' Perceptions on Their Support for Volunteer Tourism Projects*, Laurea University Of Applied Sciences, Kerava
- 38) Nordin, S., Westlund, H., (2009) Social capital and the life cycle model: The transformation of the destination of Åre, *Tourism Review*, Vol. 57, No 3, str. 259-284
- 39) Panayiotopoulos, A., Pisano, C. (2019) Overtourism Dystopias and Socialist Utopias: Towards an Urban Armature for Dubrovnik, *Tourism Planning & Development*, Vol 16, NO. 4, str. 393-410
- 40) Patrichi, I.,C. (2017) How is Population Ageing Influencing Global and Local Tourism? *Romanian Economic and Business Review; Brasov* Vol. 12, Iss. 4, str. 82-88
- 41) Pavlič, I., Dragičević, M. (2007) *Smještajni kapaciteti kao čimbenik održivog razvoja Grada Dubrovnika*, Poslovna Izvrsnost Zagreb, Br.2
- 42) Peeters, P. (2018) *Research for TRAN Committee -Overtourism: impact and possible policy responses*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels Str. 27
- 43) Racusin, L. (2012) *Locked In: The Silent Siege Of Dubrovnik By The Tourism Industry*, Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation, Columbia University
- 44) Ratanawaraha, A., Pritchard, A. (2012) All Aboard Growing Middle-Class Tourism in Southeast Asia, *Trendnovation Southeast* Iss. 20, Bangkok, Noviscape Consulting Group, str. 3
- 45) Sezgin, E., Yolal, M. (2012) *Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Visions for Global Tourism Industry - Creating and Sustaining Competitive Strategies*, Dr. Murat Kasimoglu, InTech
- 46) Stankey, G.H., McCool, S.F., Stokes G.L. (1984) Limits of Acceptable Change: A New Framework for Managing the Bob Marshall Wilderness Complex, *Western Wildlands*, Fall 1984, 10(3), str. 1-31
- 47) Sunlu, U. (2003) *Environmental impacts of tourism, Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region*. Bari:CIHEAM, str. 263
- 48) UNEP (2015) *Marine Litter Assessment in the Mediterranean*, UNEP-MAP, Athens, str. 22
- 49) Živković, R., Brdar, I., Gajić, J. (2014) *The Impact of Social Media on Tourism, Impact of Internet on Business activities in Serbia and Worldwide Belgrade*, Sinteza

2) Publikacije i Internet izvori

- 1) Airbnb (2019) *New Data: The Airbnb Advantage*, dostupno na: <https://press.airbnb.com/new-data-the-airbnb-advantage/> (31.7.2019)
- 2) Airbnb, *Airbnb Economic Impact*, dostupno na: <https://blog.airbnb.com/economic-impact-airbnb/> (1.8.2019)
- 3) Ajuntament de Barcelona, *About the PEUAT*, dostupno na: <http://ajuntament.barcelona.cat/pla-allotjaments-turistics/en/> (18.8.2019)
- 4) Ajuntament de Barcelona (2018) Baròmetre Semestral de Barcelona Evolució 2011 – 2018, Str.11
- 5) Ajuntament de Barcelona, *Park Güell: Over a hundred years of history*, dostupno na: <https://parkguell.barcelona/en/park-guell/over-hundred-years-history> (5.8.2019)
- 6) Alessi, E., (2018) Out of the plastic trap: saving the Mediterranean from plastic pollution, WWF, Rome str. 10
- 7) An Introduction To Tourism, Destination Change Consequences, dostupno na: <https://anintroductiontotourism.weebly.com/destination-change-consequences.html> (19.7.2019)
- 8) Barcelona Turisme (2013) Barcelona receives 100 million Tourists in 20 years, Barcelona Turisme Press Release str.2-3
- 9) Bernardi, M. (2018) *The impact of AirBnB on our cities: Gentrification and 'disneyfication' 2.0*, dostupno na: <https://labgov.city/theurbanmedialab/the-impact-of-airbnb-on-our-cities-gentrification-and-disneyfication-2-0/> (17.8.2019)
- 10) Biodiversity (2002), *Assessing carrying capacity*, dostupno na: https://www.biodiversity.ru/coastlearn/tourism-eng/tools_acc.html (23.7.2019)
- 11) Bysyuk, V.,(2010) *Impact of 9/11 Terrorist Attacks on US and International Tourism Development, Bachelor Thesis*, Modul University Vienna
- 12) CAPA (2019) *LCCs: global market share gains led by emerging markets*, dostupno na: <https://centreforaviation.com/analysis/reports/lccs-global-market-share-gains-led-by-emerging-markets-459927> (28.7.2019)
- 13) City Population (2019) Dubrovnik, dostupno na: <https://www.citypopulation.de/php/croatia-admin.php?adm2id=0981> (19.8.2019)
- 14) City Population (2019) Barcelona, dostupno na: <https://www.citypopulation.de/php/spain-cataluna.php?cityid=08019> (19.8.2019)
- 15) Colliers International (2019) 5 Keys Madrid vs Barcelona, COLLIERS INTERNATIONAL SPAIN
- 16) Connell, T. (2019) Barcelona, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Barcelona> (19.8.2019)
- 17) Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista u 2014.,.....,2018., Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb
- 18) Državni zavod za statistiku, Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2013.,.....,2016., Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb
- 19) Dubrovackidnevnik.hr (2019) *ALARMANTNI PODACI Kruzeri proizvode deset puta više sumporovog dioksida od svih automobila u Europi*, dostupno na: <https://dubrovackidnevnik.rtl.hr/vijesti/grad/alarmantni-podaci-kruzeri-proizvode-deset-puta-vise-sumporovog-dioksida-od-svih-automobila-u-europi> (16.8.2019)
- 20) Euronews (2017) *The dark side of tourism: Dubrovnik residents use TV to decide when to go out*, dostupno na: <https://www.euronews.com/2017/08/22/tv-helps-dubrovnik-residents-decide-when-to-go-out-the-dark-side-of-tourism> (18.8.2019)
- 21) Fitnancials (2018) *10 Pros And Cons of Using Airbnb*, dostupno na: <https://www.fitnancials.com/10-pros-and-cons-of-using-airbnb/> (31.7.2019)
- 22) Folger, J.(2019) *Airbnb: Advantages and Disadvantages*, dostupno na: <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/032814/pros-and-cons-using-airbnb.asp> (30.7.2019)

- 23) Foster, J. (2017) *Crowds and cruise ships have 'ruined' Dubrovnik* dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/croatia/dubrovnik/articles/dubrovnik-faces-overcrowding-cruise-ship-visitors-/> (18.8.2019)
- 24) Grad Dubrovnik (2018) *Strateški Plan Grada Dubrovnika 2018.-2020.*, Dubrovnik, str.43
- 25) Hausold, A. (2019) *Social Media Boost The Over-Tourism Crisis*, TourismReview, dostupno na: <https://www.tourism-review.com/social-media-blamed-for-over-tourism-news11005> (4.8.2019)
- 26) Historic hotels then and now, *Hilton Imperial Dubrovnik*, dostupno na: <http://www.historichotelsthenandnow.com/imperialdubrovnik.html> (10.8.2019)
- 27) ICAO, *Low Cost Carriers (LCCs)*, dostupno na: <https://www.icao.int/sustainability/Pages/Low-Cost-Carriers.aspx> (28.7.2019)
- 28) ICTA (2018) *Marine Litter on Mediterranean Beaches Triples in Summer*, UAB, dostupno na https://ictaweb.uab.cat/noticies_news_detail.php?id=3471 (16.8.2019)
- 29) Inside Airbnb :*Barcelona* dostupno na:
<http://insideairbnb.com/barcelona/?neighbourhood=&filterEntireHomes=false&filterHighlyAvailable=false&filterRecentReviews=false&filterMultiListings=false> (17.8.2019)
- 30) Instituto Nacional de Estadística, *Travellers and overnight stays by tourist sites 2018/19*, dostupno na: <http://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=2078> (12.8.2019)
- 31) JDP Econ, *1929-30 International Exhibition of Barcelona*, dostupno na: <http://jdpecon.com/expo/wfbarcelona1929.html> (5.8.2019)
- 32) Kwan C., (2019) *Over · tourism — a new word to be added to the dictionary*, A Medium Corporation, dostupno na: <https://medium.com/fuse-society/over-tourism-a-new-word-to-be-added-to-the-dictionary-a668882d4b5a> (16.7.2019)
- 33) Ledson, A. (2019) *Barcelona Is Threatening To Shut Out Tourists*, Forbes dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/alexledson/2019/07/12/barcelona-is-ready-to-shut-out-tourists/#4de342345546> (16.8.2019)
- 34) López Díaz, A. (2017) *Why Barcelona Locals Really Hate Tourists*, dostupno na: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/barcelona-locals-hate-tourists-why-reasons-spain-protests-arran-airbnb-locals-attacks-graffiti-a7883021.html> (19.8.2019)
- 35) Lucianović, L. (2015) *Oni su stvarali dubrovačko hotelijerstvo sredinom devetnaestog stoljeća* ANDRO MITROVIĆ, Glas Grada, dostupno na: <https://www.glasgrada.hr/oni-su-stvarali-dubrovacko-hotelijerstvo-sredinom-devetnaestog-stoljeca-andro-mitrovic> (10.8.2019)
- 36) Manjoo, F. (2018) *'Overtourism' Worries Europe. How Much Did Technology Help Get Us There?*, The New York Times, dostupno na: <https://www.nytimes.com/2018/08/29/technology/technology-overtourism-europe.html> (4.8.2019)
- 37) Massy-Beresford, H. (2018) *More Growth Ahead For European LCCs*, dostupno na: <https://aviationweek.com/commercial-aviation/more-growth-ahead-european-lccs> (28.7.2019)
- 38) Matofska, B. (2017) *The Sharing Economy*, Culturehive, dostupno na: <https://www.culturehive.co.uk/resources/the-sharing-economy/> (28.7.2019)
- 39) Mead, R. (2019) *The Airbnb Invasion of Barcelona*, The New Yorker; dostupno na: <https://www.newyorker.com/magazine/2019/04/29/the-airbnb-invasion-of-barcelona> (17.8.2019)
- 40) Milano, C., Cheer, M.J., Novelli, M., (2018) *Overtourism: a growing global problem*, The Conversation
- 41) Miller, D. (2019) *The Sharing Economy and How it Is Changing Industries*, The Balance SMB, dostupno na: <https://www.thebalancesmb.com/the-sharing-economy-and-how-it-changes-industries-4172234> (28.7.2019)
- 42) Minihane, J. (2019) *Destination trouble: Can overtourism be stopped in its tracks?*, dostupno na: <https://edition.cnn.com/travel/article/how-to-stop-overtourism/index.html> (4.8.2019)

- 43) Nau, J.B., Larget, L.(2018) *The Rise Of The Long-Haul,Low-Cost Carriers: What Does It Mean For Airports?*, Wavestone
- 44) Nebbs, A., (2018) *60 years of the Boeing 707 – the plane that changed the world*, South China Morning Post, dostupno na:
<https://www.scmp.com/magazines/postmagazine/travel/article/2153781/60-years-boeing-707-plane-changed-world> (27.7.2019)
- 45) Newman, N. (2018) *The rise and rise of Asia's middle-class*, Glint, dostupno na: <https://glintpay.com/economics/rise-rise-asias-middle-class/> (3.8.2018)
- 46) Northern Ireland Tourist Board (2016) *The ageing visitor opportunity: How the baby boom generation and an ageing population will impact tourism in the next decade*, NITB
- 47) Observatori del Turisme a Barcelona (2018) *Barcelona tourism activity report*, Ajuntament de Barcelona
- 48) Reid, Lillian Parks (2012) *A History of Tourism in Barcelona: Creation and Self-Representation*, Scripps Senior Theses, Paper 45, str. 12
- 49) Research Centre for Coastal Tourism (2012), *Cruise Tourism: From a broad perspective to a focus on Zealand*, Research Centre for Coastal Tourism, str. 11
- 50) Responsible Travel, *Overtourism - What Is It, And How Can We Avoid It?*, dostupno na: <https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism> (4.8.2019)
- 51) Responsible travel, *Overtourism In Barcelona*; dostupno na:
<https://www.responsibletravel.com/copy/overtourism-in-barcelona> (18.8.2019)
- 52) Responsible travel, *Overtourism solutions*, dostupno na:
<https://www.responsibletravel.com/copy/overtourism-solutions> (4.8.2019)
- 53) Rosian (2019) *Impact of Overtourism*, dostupno na: <https://rosian.org/impact-of-overtourism.html> (18.8.2019)
- 54) Sánchez-Quiles, D. (2013) *Sunscreen Products as Emerging Pollutants to Coastal Waters*, PloS One, str.5-6
- 55) Simmonds, L. (2017) *A Demographic Catastrophe: Fewer and Fewer Residents in Dubrovnik*; dostupno na <https://www.total-croatia-news.com/destination-dubrovnik/18747-a-demographic-catastrophe-fewer-and-fewer-residents-in-dubrovnik> (17.8.2019)
- 56) Strange, H. (2018) *Barcelona tourism: Over-tourism and bad behaviour driving locals to despair*, dostupno na: <http://www.traveller.com.au/barcelona-tourism-overtourism-and-bad-behaviour-driving-locals-to-despair-h13vqy> (19.8.2019)
- 57) Taiminen, S.(2018) *The negative impacts of overtourism on tourism destination from environmental and socio-cultural perspectives*, Degree Thesis, Arcada
- 58) Taylor, A., *How The Olympic Games Changed Barcelona Forever*, Business Insider, dostupno na: <https://www.businessinsider.com/how-the-olympic-games-changed-barcelona-forever-2012-7> (6.8.2019)
- 59) The Maritime Executive (2018) *Dubrovnik Puts Cap on Daily Cruise Ship Arrivals*, dostupno na: <https://www.maritime-executive.com/article/dubrovnik-puts-cap-on-daily-cruise-ship-arrivals> (17.8.2019)
- 60)The Sustainable Scale Project (2003) *Carrying Capacity* dostupno na:
<http://www.sustainablescale.org/ConceptualFramework/UnderstandingScale/MeasuringScale/CarryingCapacity.aspx> (21.7.2019)
- 61) Thomas,M. (2016) fact file, dostupno na: <https://www.thedubrovniktimes.com/information/item/112-dubrovnik-fact-file> (19.8.2019)

- 62) Thomas, M. (2017) *Dubrovnik is THE leading Game of Thrones destination in the world*, dostupno na: <https://www.thedubrovniktimes.com/lifestyle/feature/item/2172-dubrovnik-is-the-leading-game-of-thrones-destination-in-the-world> (19.8.2019)
- 63) United Nations (2015) *World Population Ageing 2015*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York, str. 9
- 64) United Nations (2017) *World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100*, UN Department of Economic and Social Affairs, dostupno na: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html> (3.8.2019)
- 65) UNWTO, International arrivals by world region, dostupno na: <https://ourworldindata.org/tourism> (21.7.2019)
- 66) UNWTO (2019) *International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts*, dostupno na: <https://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts> (21.7.2019)
- 67) UNWTO (2015) *Report on the WTO Survey on the Implementation of the Global Code of Ethics for Tourism*, Madrid: UNWTO, str. 7
- 68) UNWTO (2018) *'Overtourism'? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions*, Executive Summary, str. 4,5
- 69) UNWTO (2018), *UNWTO Tourism Highlights*, 2018 Edition, UNWTO, Madrid, str. 3
- 70) Wade, R. (2019) *Cheapest cruise lines for 2019 Caribbean cruises – 12 lines ranked by price*, dostupno na: https://www.priceoftravel.com/2819/cheapest-cruise-lines-for-caribbean-cruises-13-lines-ranked-by-price/#3_8211_Norwegian_Cruise_Line (28.7.2019)
- 71) Walls of Dubrovnik *City of Dubrovnik - UNESCO protection* dostupno na: <https://www.wallsofdubrovnik.com/unesco-protection-dubrovnik/> (11.8.2019.)
- 72) WTTC (2017) *Coping With Success; Managing Overcrowding In Tourism Destinations*, WTTC, str. 18
- 73) WTTC (2019) *Travel & Tourism Economic Impact 2019*, London, WTTC, str.1,5
- 74) Županić, S. (2019) *Taktika Dubrovnika i Venecije za obranu od turista u 2019*. <https://www.express.hr/ekonomix/taktika-dubrovnika-i-venecije-za-obranu-od-turista-u-2019-19438> (19.8.2019)

Popis tablica

- 1) **Tablica 1:** Učinci turizma na destinaciju; Model indeksa iritacije i Butlerov modela..... Str. 6
- 2) **Tablica 2:** Prosječno trajanje boravka hotelskih i Airbnb gostiju u gradovima svijeta.....Str. 20
- 3) **Tablica 3:** Broj posjetitelja, broj noćenja i prosječna duljina boravka u Barceloni 2013.-2018.....Str. 30
- 4) **Tablica 4:** Broj posjetitelja i broj ostvarenih noćenja u Barceloni u prvoj polovici 2018. i prvoj polovici 2019. godine..... Str. 31
- 5) **Tablica 5:** Dolasci i noćenja turista u Dubrovniku 2014.-2018..... Str. 33
- 6) **Tablica 6:** Ukupni kapacitet hotela po kategorijama u Barceloni 2013.-2018..... Str. 34
- 7) **Tablica 7:** Ukupni smještajni kapacitet u Dubrovniku 1989.-2006.....Str. 36
- 8) **Tablica 8:** Smještajni kapacitet u Dubrovniku po vrsti smještajnog objekta 2013.-2017...Str. 36
- 9) **Tablica 9:** Hoteli na području Dubrovnika u 2018.....Str. 37

Popis slika

- 1) **Slika 1:** Butlerov model životnog ciklusa destinacije.....Str. 5
- 2) **Slika 2:** Međunarodni turistički dolasci 1950.-2018. godine..... Str. 9
- 3) **Slika 3:** Broj dolazaka i broj ostvarenih noćenja u Dubrovniku 1982.-2001..... Str. 32
- 4) **Slika 4:** Broj hotela u Barceloni 1990.-2018.....Str. 35

Životopis studenta

OSOBNJE INFORMACIJE Robert Milivojević

bertm7090@gmail.com

Spol Muški | Datum rođenja 07/09/1992 | Državljanstvo hrvatsko

Studentski posao- Upravljanje kreditnim rizikom
Specijalni krediti individualnih klijenata- Zagrebačka banka

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

- 2018.- Ekonomski fakultet u Zagrebu- Diplomski sveučilišni studij- turizam
2011.-2018. Ekonomski fakultet u Zagrebu- Preddiplomski sveučilišni studij- poslovna ekonomija
2007.-2011. XVIII. Gimnazija Zagreb

OSOBNJE VJEŠTINE

Materinski jezik Hrvatski

Ostali jezici	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
Engleski jezik	C1	C2	C1	C2	C1
Njemački jezik	A2	A2	A2	A1	A2
Francuski jezik	A1	A1	A1	A1	A1

SAMOPROCJENA

Digitalne vještine

Obrada informacija	Komunikacija	Stvaranje sadržaja	Sigurnost	Rješavanje problema
Iskusni korisnik	Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Temeljni korisnik	Samostalni korisnik

Računalne vještine

Napredno znanje rada na računalu i Internetu, MS Office-u, poznavanje rada u SAP Material Management software-u

Vozačka dozvola

B kategorija